UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Raná pěstounská péče

Temporary foster care for infants

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Autor:

PhDr. Jana Procházková Aneta Procházková

Praha 2015

Poděkování

Ráda bych poděkovala paní PhDr. Janě Procházkové za vedení mé bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala své rodině za podporu, kterou mi poskytli při psaní mé bakalářské práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Raná pěstounská péče“ vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. 4. 2015 Aneta Procházková

Věnování

Tuto bakalářskou práci bych ráda věnovala mé mamince, pěstounce na přechodnou dobu.

ANOTACE

Bakalářská práce je zaměřena na problematiku pěstounské péče na přechodnou dobu v České republice. V rámci úvodních kapitol je nastíněna oblast raného psychického vývoje, období, které je provází, a rodině. Pozornost je věnována příčinám a důsledkům deprivace. Práce obsahuje aktuální údaje týkající se výběru pěstounů, odborné přípravy, předávání dítěte a finančního ohodnocení pěstounů na přechodnou dobu. V praktické části jsou vyhodnoceny rozhovory s pěstouny, které byly zaměřeny na motivaci, vlastní rodinu či na přípravné kurzy. K vysvětlení problematiky je využita odborná literatura z oblasti náhradní rodinné péče, deprivace, rodiny a vývojové psychologie. V práci je zmíněna novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí upravující pěstounskou péči na přechodnou dobu v České republice. Cílem práce je seznámit s pěstounskou péčí na přechodnou dobu v České republice, porovnat ji se zahraničními modely a vysvětlit její místo v systému náhradní rodinné péče.

KLÍČOVÁ SLOVA

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Náhradní rodinná péče

Psychická deprivace

Psychický vývoj

Rodina

ANNOTATION

The bachelor thesis is focused on the problems with temporary foster care for infants in Czech Republic. The first chapters are about area of early psychological development, a period which accompanies it and the family. Attention is paid to the causes and consequences of deprivation. The bachelor thesis contains the latest data regarding the foster parent selection, training, child transmission and financial evaluation of foster parents temporarily. The explanation is used by professional literature on foster care, deprivation, family and developmental psychology. The bachelor thesis is mentioned amendment to the Act on Child protection, regulating foster care for a temporary period in the Czech Republic. In the practical part there are evaluated interviews with foster parents, which were focused on motivation, their own family or preparatory courses. The aim of the bachelor thesis is to introduce temporary foster care for infants in the Czech Republic, to compare it with foreign models and explain its place in the foster care system.

KEY WORDS

Foster care for a temporary period

Foster care

Psychological deprivation

Psychic evolution

Family

OBSAH

OBSAH 7
SEZNAM ZKRATEK 9
ÚVOD 10
TEORETICKÁ ČÁST 11
1. 1 PSYCHICKÝ VÝVOJ V RANÉM OBDOBÍ 11
1. 1. 1 Činitelé psychického vývoje 12
1. 1. 2 Realizace psychického vývoje pomocí centrální nervové soustavy (CNS) 13
1. 1. 3 Obecné znaky psychického vývoje 14
1. 2 PŘEHLED VÝVOJOVÝCH OBDOBÍ 16
1. 2. 1 Prenatální období 16
1. 2. 2 Novorozenecké období 16
1. 2. 3 Kojenecké období 17
1. 2. 4 Batolecí věk 18
1. 3 RODINA A OHROŽENÉ DÍTĚ 20
1. 3. 1 Co je to rodina? 21
1. 3. 2 Ohrožené dítě a jeho ochrana 23
1. 4 PORUCHA ATTACHMENTU A PSYCHICKÁ DEPRIVACE V DĚTSTVÍ 27
1. 4. 1 Co je to porucha attachmentu? 27
1. 4. 2 Co je to deprivace? 29
1. 4. 3 Prognóza a náprava poruch attachmentu a deprivačních poruch 31
1. 5 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE 33
1. 5. 1 Adopce, osvojení 34
1. 5. 2 Pěstounská péče 35
1. 5. 3 Pěstounská péče na přechodnou dobu 35
1. 6 RANÁ PĚSTOUNSKÁ PÉČE JAKO SOUČÁST PĚSTOUNSKÉ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU 37
1. 6. 1 Odborná příprava pěstounů 38
1. 6. 2 Práva a povinnosti pěstounů na přechodnou dobu 41
1. 6. 3 Zahraniční zkušenost s pěstounskou péčí na přechodnou dobu 42
PRAKTICKÁ ČÁST 45
2. 1 METODOLOGIE ŠETŘENÍ 45

2. 1. 1 Účel a cíl šetření 46
2. 1. 2 Vzorek respondentů 46
2. 1. 3 Metoda získávání dat 47
2. 1. 4 Analýza dat 47
2. 1. 6 Interpretace výsledků šetření 54
ZÁVĚR 55
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY 57
SEZNAM OBRÁZKŮ 60
SEZNAM TABULEK 61
SEZNAM PŘÍLOH 62
Souhrn 74
Summary 75

SEZNAM ZKRATEK

PPPD – Pěstounská péče na přechodnou dobu

NRP – Náhradní rodinná péče

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MZ – Ministerstvo zdravotnictví

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

CNS – centrální nervový systém

ÚVOD

Pro svoji bakalářskou práci jsem si vybrala téma Raná pěstounská péče. V oblasti náhradní rodinné výchovy je přechodná pěstounská péče poměrně nováčkem. Uzákoněna byla v roce 2006, ale v praxi začala být uplatňována velmi pozvolna. Pro veřejnost je toto téma neznámé, a tak vzniká prostor pro šíření klamných informací. Prostřednictvím této bakalářské práce jsem se snažila uvést je na pravou míru.

Cílem práce je popsat ranou pěstounskou péčí jako součástí pěstounské péče na přechodnou dobu. Ráda bych touto bakalářskou prací poukázala na její význam pro děti předškolního věku. Navázání bezpečné vztahové vazby dítěti umožňuje zažít pocity důvěry, bezpečí a jistoty. Pokud dítě nemá příležitost navázat blízký vztah s pečující osobou, pravděpodobně bude mít v budoucím životě psychologické, behaviorální či psychosomatické problémy.

Pěstounská péče na přechodnou dobu je pro děti a dospívající ve věkovém rozmezí od narození do osmnácti let. Tato bakalářská práce je zaměřena na raný věk, tj. od narození do tří let. V prvních kapitolách jsou popsány fáze psychického vývoje v prenatálním, novorozeneckém, kojeneckém a batolecím období. Další kapitoly se věnují rodině, psychické deprivaci, jejím příčinám a následkům, a druhům náhradní rodinné péče. V posledních kapitolách je vysvětlen proces výběru, odborné přípravy pěstounů a jejich schvalování, financování pěstounské péče na přechodnou dobu, jejich práva a povinnosti. Na konci teoretické části jsou stručně popsány typy náhradní rodinné péče v zahraničí nejvíce se podobající pěstounské péči na přechodnou dobu u nás. V praktické části jsem pomocí rozhovorů s pěstouny zjišťovala, co je vedlo k tomuto rozhodnutí, zda mají vlastní děti, jak na pěstounskou péči na přechodnou dobu reaguje jejich okolí, nebo na přínos přípravných kurzů. Rozhovory jsem měla možnost uskutečnit díky doprovázející organizaci Rozum a Cit.

Ke zpracování tématu jsem využila odbornou literaturu zabývající se náhradní rodinnou péčí, deprivací, významem rodiny, či vývojovou psychologií. Některé informace jsem zjišťovala z internetových stránek organizace Naše dítě a Středisko pro náhradní rodinnou péči, dále z internetových stránek Ministerstva práce a sociálních věcí.

TEORETICKÁ ČÁST

1. 1 PSYCHICKÝ VÝVOJ V RANÉM OBDOBÍ

Psychický vývoj je stěžejní pro rozvoj proměn psychických procesů a vlastností, pro utváření celkové osobnosti. Tento proces zahrnuje kvantitativní a kvalitativní změny, jejich růst, pokles i změnu funkcí. Může probíhat plynule ale i vývojovými skoky. (Vágnerová, 2012a)

Psychickým vývojem se zabývá vývojová psychologie. Základní cíle vývojové psychologie lze vymezit ve třech bodech:

- popisuje charakteristické změny, které probíhají v každém vývojovém období života,
- informace, získané pozorováním, lze využít k odvození obecných zákonitostí vývoje psychických funkcí a k odůvodnění určitých psychických jevů,
- posledním cílem je vytvořit jednotnou vývojovou teorii. (Langmeier, 1991)

Biosociální vývoj, kognitivní vývoj a psychosociální vývoj na sebe vzájemně působí. Jsou to tedy tři oblasti, které ve výsledku ovlivní osobnost jedince. Do biosociálního vývoje se řadí biologický vývoj a proměny, patří do něj i faktory, které jej ovlivňují. Například sociokulturní postoje k biologickým proměnám lidského těla. Všechny psychické procesy, které se podílejí na poznávání, jsou zahrnuty do kognitivního vývoje. Jsou to schopnosti, které jedinec využívá při přijímání informací a při jejich zpracování, při přemýšlení, rozhodování se a především při učení. Tyto zkušenosti pak dále ovlivňují stupeň adaptace. Na kognitivní vývoj mají v první řadě vliv vrozené dispozice a vlivy prostředí. Poslední částí ovlivňující rozvoj osobnosti je psychosociální vývoj. Do něj jsou zahrnuty proměny prožívání, vlastnosti a charakteristické rysy osobnosti. Je dán např. sociální pozicí, rolemi, mezilidskými vztahy. Psychosociální vývoj je označován jako proces socializace. Tento proces záleží na působení rodiny, stylu života v ní, na způsobu výchovy, vzdělávacích institucích, a také na vrstevnících jedince. (Vágnerová, 2012a)

Lidská osobnost je složená z mnoha dílků, které do sebe vzájemně zapadají a jako celek je člověk jedinečný. Každý vychází z jiného prostředí, má jiné genetické dispozice, každá zkušenost jej formuje. A i když dva lidé prožijí stejnou věc, nikdy na ni nebudou reagovat stejně.

1. 1. 1 Činitelé psychického vývoje

Jak bylo zmíněno výše, vývoj psychického vývoje závisí na mnoha faktorech. To, jak jedinec dokáže vzniklou situaci zpracovat, je dáno zčásti geneticky. Průběh psychického vývoje je ovlivněn vrozenými dispozicemi a také vlivy prostředí.

Dědičnost

Genotyp je souhrn předpokladů pro rozvoj psychických vlastností. Je v něm předurčeno, jak se bude jedinec vyvíjet. Tento vývoj se projevuje proměnlivostí zrání, dále rozdíly v dosažené úrovni psychických a somatických funkcí a také rovnováhou a zařazením do celku jejich rozvoje. Fenotyp je soubor psychických i fyzických vlastností, které jsou výsledkem genotypu a působení vnějších vlivů prostředí. (Vágnerová, 2012a)

Náhradní rodiče často zajímá, jaké má dítě jim svěřené do péče genetické základy. Na tuto otázku nelze najít uspokojivou odpověď, protože dědičnost psychických vlastností je velice složitá nejen způsobem přenosu a množstvím rozličných kombinací dílčích vloh. (Vágnerová, 2012c)

Genetické dispozice a vlivy prostředí jsou propojené a jedinec je jimi formován. Vlastnosti, které jsou nepotřebné, se více nerozvinou. Jestliže jedinec vyrůstá v nepodnětném prostředí, vlohy například k hraní na hudební nástroj se nemusí projevit. Genotyp je neměnný, zatímco prostředí, ve kterém se jedinec nachází, je proměnlivé, a tudíž ho ovlivňuje po celý jeho život.

Prostředí

Prostředí má z velké části vliv na vývoj a rozvoj psychických funkcí a vlastností. Jeho vliv může být částečně dán genetickou informací. Získané zkušenosti různé kvality a množství ovlivňují další vývoj jedince. Ve fungující rodině dítě dokáže využít nabízené podněty a účelně je v budoucím životě využít. (Vágnerová, 2012c)

Proces interakce jedince s prostředím, se nazývá socializace. Jedinec je konfrontován s ostatními lidmi, kteří ho hodnotí, odměňují nebo naopak trestají. Přejímá chování a postoje lidí, kteří s ním žijí v domácnosti. Tuto skutečnost dokazují případy, kdy děti vyrůstaly mimo lidskou civilizaci. Raný psychický vývoj je důležitý pro další život jedince, děti, které vyrůstají v nevyhovujícím prostředí, mohou trpět tzv. poruchou vztahové vazby. V tomto případě je klíčová resilience, tj. schopnost přizpůsobovat se náročným a nepříznivým životním událostem.

Vývoj jedince také ovlivňuje společnost. Tím mám na mysli kulturu, ve které dítě vyrůstá. Jiné požadavky má např. ateistická kultura a jiné silně náboženská, život je odlišný u nás v České republice a v Saudské Arábii. Jedinci nezbývá nic jiného, než se přizpůsobit anebo v opačném případě čelit sankcím.

Společnost se skládá ze sociálních vrstev, pro vývoj jedince je do jisté míry určující, do jaké vrstvy se narodí a žije v ní. Sociální vrstva má zažité vzorce chování, hodnoty a názory, které předává dál. Každá sociální třída má jiné hodnoty a priority. Jako příklad mohu uvést dvě minority; Romové kladou menší důraz na vzdělání a kariéru, a naopak Vietnamci vzdělání a pracovitost považují za velice důležité.

Na dítě působí nejen jeho rodina a její sociální vrstva, ale také školské instituce a vrstevníci. Už od batolecího věku se pomalu utváří vrstevnické vztahy. V předškolním věku emancipace od rodiny pokračuje, dítě se učí navazovat symetrický vztah, přibližně od 10 let věku se dítě chce začlenit do skupiny vrstevníků, možnost ztotožnit se se skupinou je důležitá především z hlediska příprav na budoucí intimní a přátelské vztahy. Vztahy s vrstevníky jsou tedy důležité především v době dospívání. Jestliže nejsou vztahy s vrstevníky umožněny nebo jsou poškozené, je to pro jedince stresující. Školní prostředí klade na děti vysoké nároky, především proto, že upřednostňuje model „úspěšného žáka“. Některé děti požadavky školy nemohou zvládat, ani kdyby sebevíc chtěly. To by pak mohlo negativně tak působit na dětské sebevědomí.

1. 1. 2 Realizace psychického vývoje pomocí centrální nervové soustavy (CNS)

Psychický vývoj, který je daný genetickými dispozicemi a působením vnějších vlivů, se uskutečňuje pomocí zrání a učení. Proces zrání je předurčen geneticky, a ovlivňuje dispozice k rozvoji psychických funkcí a učení tyto funkce dále rozvíjí. Učení není trvalé, zatímco zrání je nevratné (existují i případy patologie, kdy nastane regrese, například Rettův syndrom). Jestliže jedinec není dostatečně zralý, není schopný se naučit látku určenou vývojově vyspělejším. Zrání určuje sled po sobě jdoucích vývojových fází. (Langmeier, 1991)

Během vývoje se vyskytují tzv. kritická období. Jako kritické období se označuje například vytvoření citové vazby mezi matkou a dítětem v prvních letech života. Když nedojde k jejímu vytvoření, jedinec nese následky po celý svůj život. V odborné

terminologii se tato traumatická událost označuje jako porucha attachmentu. Attachment je anglický výraz pro přilnutí, připojení či náklonnost.

Centrální nervová soustava

Hlavní složkou centrální nervové soustavy (dále CNS) je mozek. Zajišťuje rozvoj všech psychických funkcí a procesů. Její vývoj se realizuje zráním, ale ovlivnit jej mohou i vnější faktory. Některé podněcující zkušenosti jej rozvíjejí a naopak ty deprimující jeho vývoj omezují.

Pro správný vývoj CNS je klíčové načasování různých zkušeností. První dny, měsíce a roky jsou velice významné pro budoucí život jedince a je nutné pro ohrožené děti zajistit náhradní rodinnou péči, pokud ta vlastní není funkční.

1. 1. 3 Obecné znaky psychického vývoje

Mezi obecné rysy psychického vývoje patří to, že je to celistvý a individuálně specifický proces, vyznačuje se posloupností vývojových fází, nebývá plynulý ani rovnoměrný. A to z toho důvodu, že mezi vývojovými fázemi probíhá napětí, které plynulost neumožňuje. Tento jev bývá označován jako vývojová krize. Erik H. Erikson je určuje jako nezvládnutí vývojového úkolu, který je pro určité stadium klíčový. (Erikson in Vágnerová, 2012a)

Přechod mezi jednotlivými fázemi vývoje je označován jako vývojový mezník. Může být biologický, psychický a sociální. Biologický mezník je určován zráním, psychický vzájemným působením dědičných dispozic a učení, a sociální mezník udává společnost, je to například nástup do první třídy základní školy.

V raném období psychického vývoje se vyskytuje tzv. senzitivní fáze. Během této fáze je jedinec nejvíce citlivý k vnějším stimulům, tato zvýšená vnímavost trvá jen určitou dobu. V průběhu života se vnímavost mění. Pokud v raném věku dítě nenaváže citový vztah (ať už s matkou, nebo s jinou náhradní osobou) a nenaučí se jej opětovat, jeho vztahy k sobě a k dalším osobám budou mělké, prázdné až deformované. (Vágnerová, 2012a)

Sebepojetí a vědomí autonomie dítěte se v průběhu psychického vývoje mění. Jedinec se v prvních měsících cítí být součástí matky, Margaret Mahlerová označuje tuto fázi jako autistickou. Dítě si začíná uvědomovat své pocity a dokáže je dělit na příjemné a nepříjemné. Později si dítě uvědomuje svou nezávislost, odlišuje matku od ostatních lidí ve svém okolí. V batolecím věku se začíná prosazovat a rozumí stálosti sebe sama a matky.

Ve věku 2-3 let dochází dle Mahlerové k objevování své identity. Jedinec je postupem času schopný odpoutat se z různých vazeb, které splnily svou funkci. (Mahlerová in Ptáček, Kuželová, 2013)

Psychický vývoj je ovlivněn naplněním potřeby jistoty a bezpečí. Přítomnost této naplněné potřeby je velice zásadní, díky ní může prozkoumávat okolní svět. Navýšení potřeby jistoty a určité rovnováhy je obrannou reakcí, jedinec není schopný přijmout zátěž v podobě velkých změn, vyžaduje stereotypy, ty ho uklidňují. Naopak pokud je tato potřeba uspokojena, jedinec je zdravě zvídavý a připraven na nové podněty a zážitky. Neuspokojení základních potřeb může vést k hledání náhradního uspokojení. Například dítě si může nahrazovat potřebu jistoty a bezpečí kumulací různých věcí, hraček nebo přejídáním se. Dítě také nemusí rozlišovat blízké osoby, protože nemělo možnost navázat hlubší citový vztah. Jeho vztahy budou pouze povrchní (např. odejde s neznámou osobou), což důsledkem rané citové a psychosociální deprivace. (Vágnerová, 2012c)

1. 2 PŘEHLED VÝVOJOVÝCH OBDOBÍ

Následující řádky mají stručně nastínit vývojová období v životě dítěte a především poukázat na to, jak je jejich průběh důležitý pro rozvoj a budoucí život jedince.

1. 2. 1 Prenatální období

Prenatální období zahrnuje dobu od početí po narození dítěte, trvá devět kalendářních měsíců a deset lunárních měsíců (po dvaceti osmi dnech). V průběhu tohoto období se plod naučí rozlišovat různé podněty a reagovat na ně. Matka je s ním spojena fyziologicky placentou. Ta plod vyživuje, a dítě skrz ni také může vycítit matčin stres, protože prožitky matky se neodehrávají pouze v její mysli, ale také v jejím těle. (Ptáček a Kuželová, 2013)

Plod je přímo ovlivňován chováním matky během těhotenství, například závislost na alkoholu či návykových látkách. Pěstoun na přechodnou dobu by měl vědět jak se chovat k novorozenci s abstinenčními příznaky.

Mohou spolu také komunikovat pomocí smyslů, pohyb je jediná možnost plodu vyjádřit nelibost. Plod dokáže vnímat masáž břicha, změnu polohy a zvuky, nevyjímaje matčin hlas. Podstatný je emoční a racionální postoj matky, je prokázané, že nechtěné děti jsou častěji potraceny než chtěné. (Matějček 2008) Vzniká úzká vazba mezi matkou a vyvíjejícím se dítětem. Matka jeho existenci prožívá, věnuje mu svou pozornost, uvažuje o budoucnosti. Devět měsíců prožívají společně, v jednom těle, jsou na sebe napojeni nejen fyziologicky, ale i psychicky. Právě harmonické souznění s matkou je pro dítě velice důležité.

1. 2. 2 Novorozenecké období

Průměrná hmotnost novorozence je přibližně 3 300 gramů a délka 50 centimetrů. Porod je pro matku i dítě zátěžová situace. Dítě do té doby žilo ve stabilním prostředí, v teple a přítmí, děloha tlumila intenzitu zvuků, placenta je vyživovala, dítě najednou leží na podložce, v osvětlené a hlučné místnosti, musí samo dýchat, přijímat potravu, vyměšovat. (Langmeier, 1991)

Dítě je vybaveno reflexy, díky nimž dokáže přežít. Jsou to sací a hledací reflex. Z dřívějšího vývoje člověka novorozenci zůstal uchopovací reflex, plovací pohyby, plazení a chůze. Při lékařském vyšetření se kontroluje, zda dítě tyto reflexy má – je to potvrzení normálního vývoje mozkových funkcí. Jejich projevy časem vymizí.

Toto období trvá jeden měsíc. Je to doba přizpůsobování se novému prostředí. Novorozenec si podnětů zatím příliš nevšímá, protože dokáže být v bdělém stavu pouze několik vteřin. I přesto je dítě schopné se učit, pokud je mu poskytnut dostatečný přísun podnětů. Z toho důvodu je takový přísun žádoucí. Novorozenec rozlišuje sluchové podněty, zrakové a čichové, doteky, změny teploty a polohy. Vnímá a pozná hlas matky, její vůni a později rozezná i její obličej, když jej vidí z určité vzdálenosti (20-30 centimetrů). Novorozenecké období je pokračováním prenatálního období, prohloubením soužití matky s dítětem, protože mezi nimi nadále probíhá interakce. Zkušenosti získané v novorozeneckém období jsou podkladem pro další učení. Díky těmto zkušenostem je jedinec schopný se nadále správně vyvíjet. (Langmeier, 1991)

1. 2. 3 Kojenecké období

Kojenecké období probíhá od jednoho měsíce do jednoho roku. Během něj se rozvíjí dovednosti, které jsou později v batolecím věku využity k osamostatňování. Postupně vycházejí najevo osobnostní vlastnosti, individuální prožívání a chování. Pro toto období je typická tzv. otevřenost ke světu. Jsou důležité pozitivní zážitky, aby jedinec měl důvod poznávat své okolí. Pokud budou převažovat negativní prožitky, jedinec se bude okolí stranit, bude se cítit ohrožen. Uspokojení potřeby přiměřené stimulace, učení, citové jistoty a bezpečí je předpokladem normálního vývoje. V kojeneckém období přichází broukání (přibližně 3. měsíc) a žvatlání (6. měsíc). V prvním roce jedinec začíná mluvit. Ale pouze pomocí jednoduchých slov. (Langmeier, 1991)

Vytvoření citové vazby k matce je potřebné k rozvoji kognitivních schopností, matka představuje první trvalý objekt. Dítě je díky této vazbě schopno empatie. Tuto schopnost mají jedinci mladší 6 měsíců. Jedinec, který se dokáže vcítit do prožitků druhých, může bezpečně navazovat vztahy s dalšími členy rodiny. V 6. – 9. měsíci je dítě schopno rozlišit matku od ostatních. Znakem normálního vývoje je to, že se dítě bojí cizích lidí.

Socializace v kojeneckém věku

Erikson (1999) kojenecké období označuje jako konflikt mezi základní důvěrou a nedůvěrou. Stálost péče, kterou kojenec dostává od pečující osoby, mu umožňuje vytvořit si v sobě pocit naděje a důvěry ve svět. Vznik důvěry závisí na kvalitě vztahu dítěte s pečující osobou.

Dítě má vrozenou schopnost dávat přednost sociálním stimulům před jinými. Reaguje na ně svou mimikou, která je pro jedince v rané fázi života jediným způsobem komunikace. Dále na ně reaguje očním kontaktem, úsměvem. Všechny tyto reakce jsou vrozenými projevy, dítě jimi získává pozornost svého okolí. Stejně tak křik a pláč, vnímavá matka dokáže rozlišit druh pláče a co jím vyjadřuje. Broukání je také vrozené. Dospělí lidé těmto projevům dítěte přikládají význam, který zatím nemají.

Pro toto období je podstatná interakce s matkou a poznání její trvalosti, rozvíjí se komunikace, dítě si z informací okolí buduje své sebepojetí, tyto procesy jsou velice důležité pro zdravý vývoj jedince. (Ptáček a Kuželová, 2013)

1. 2. 4 Batolecí věk

Batolecí věk je období od jednoho roku do tří let. Pro toto vývojové období je typické osamostatňování a s ním spojený negativismus. Batole potřebuje stanovit jasná pravidla, protože v mnoha situacích se ještě nevyzná. Pro osamostatňování má veliký význam rozvoj pohybových aktivit – tzv. lokomoce. Dospělí by měli tento vývoj podporovat, ne jej vidět pouze jako rušivý.

Vyvíjí se symbolické myšlení, pro které je důležité pochopení stálosti. Řeč vzniká v interakci s rozvojem poznávacích schopností, dítě si vytváří tzv. dětský slovník. Ten je zprvu agramatický. V současné době je ve světě trendem učit batolata (ještě než začnou mluvit) znakovou řeč. Každá věc nebo činnost má nějaký znak, dítě je tak schopno naučit se znakovat, tím se může zlepšit komunikace mezi ním a matkou.

V batolecím období si jedinec začíná uvědomovat své emoce, například pocit studu a zahanbení, hrdosti, rozvíjí se empatie. Batole je závislé na názoru svého okolí, především rodičů. Charakteristickými rysy batolecího věku je separační úzkost (18-24 měsíců) a negativismus, který se projevuje okolo tří let. (Vágnerová, 2012a)

Socializace v batolecím věku

Citová zralost a vyrovnanost jsou předpoklady dalšímu socializačnímu rozvoji. Socializace probíhá většinou v rodině, kde dítě poznává svou sociální identitu. Domov by mělo být místo, kde se dítě cítí bezpečně. Jedinec v batolecím věku rozpoznává blízké a cizí lidi, těch cizích se už sice tolik nebojí, ale přesto si k nim zprvu drží odstup.

V tomto období dítě zažívá konflikt mezi autonomií a studem. Úkolem batolecího věku je osvojit si důvěru v sebe sama prostřednictvím prosazením samostatnosti a síly vůle. Zásadní je vztah mezi dítětem a pečujícími osobami, které by měli dítě podporovat a oceňovat jeho úspěchy. Pokud tuto funkci pečující osoby neplní, jedinec si spíše vytvoří pocity zahanbení a pochybnosti ve vztahu k sobě samému a k okolí. (Erikson, 1999)

Erikson (1999) toto stadium považuje za rozhodující pro poměr lásky a nenávisti, spolupráce a tvrdohlavosti, svobody vyjádření či její potlačení.

Batolata si ještě nedokážou hrát spolu, jen vedle sebe. Své vrstevníky pokládá jen za hračky nebo objekty. Ale dokáže je napodobovat a tak se učit.

Separace může být aktivní, nebo pasivní. Aktivní separaci si dítě určuje samo, pasivní separace je proti vůli dítěte. Při nuceném odloučení od matky se u batolete projevuje separační úzkost. Ta má tři fáze. První fází separační úzkosti je protest, dítě se snaží zbavit se cizího člověka a dostat se k matce, jestliže se mu to nedaří, úzkost přechází do další fáze. Druhou fází je zoufalství, v této fázi je dítě apatické, vzdává se naděje, že matka opět přijde. Poslední třetí fází je odpoutání, které nastává, pokud separace trvá delší dobu. Batole se pak snaží navázat citovou vazbu s jinou, dosažitelnou osobou. (Ptáček a Kuželová, 2013)

Pro toto období je důležitá stabilita. Bez ní se jedinec nedovede odpoutat a o prozkoumávání okolního světa nejeví zájem. Dítě by v tomto období mělo získat důvěru v sebe sama. Podle hodnocení okolí si utváří své sebepojetí. Pro dítě mají podstatnou funkci pravidla, díky kterým se jedinec dokáže orientovat ve světě. Dobré chování je odměněno, špatné potrestáno.

1. 3 RODINA A OHROŽENÉ DÍTĚ

Rodina podstatným způsobem ovlivňuje psychický vývoj dítěte. Je pro dítě důležitá především proto, že mu předkládá zprostředkované sociokulturní zkušenosti. Skrze ně jedinec dokáže porozumět různým sociálním situacím a řešit je podle vzoru, který přejímá právě v rodině. (Vágnerová, 2012b)

Rodina je sociální skupina, se kterou má jedinec velice úzký vztah, poskytuje dítěti základní zkušenosti. To znamená, že jedinec předpokládá, že všichni lidé se chovají jako jeho rodinní příslušníci a tak, jak je zvyklý chovat se v rodině (projevovat své názory, být asertivní, sebevědomý, mluvit o svých pocitech atd., nebo naopak) se jedinec chová i v dalších sociálních skupinách. Pro dítě je náhradní rodina důležitá z několika důvodů, do kterých spadá emoční přijetí, hodnocení, vztahy a uspořádání rodiny, nebo atmosféra domova. Pro rozvoj malého dítěte je vyhovující, když v rodině jsou jak oba rodiče (pečující osoby), tak sourozenci a popřípadě prarodiče. (Vágnerová, 2012c)

V rodině jsou uspokojovány potřeby jak dětí, tak rodičů (nebo pečujících osob, nemusí se rovnou jednat o biologické rodiče). To znamená, že rodiče naplňují potřeby svých dětí, a děti zcela přirozeně uspokojují potřeby svých rodičů, jedná se tedy o oboustranný proces. (Matějček, 1994)

Matějček vyjmenovává pět základních psychických potřeb. První potřebou je dostatek podnětů z okolí, je významný pro správný vývoj CNS. Dítě je přijímá a zpracovává. Pro naplnění druhé potřeby je klíčové, aby mu svět dával smysl a aby se v něm vyznalo. Pečující osoby mu tedy musí dát řád a smysl. K tomu slouží dětské hry a říkanky, například když dítě udělá paci-paci, rodiče mají radost a dítě má chuť se dále učit. Učí se pro radost svou a svého okolí. Třetí potřebou je jistota, bez té se jedinec nedokáže odpoutat a prozkoumávat okolní svět. Buduje se základní důvěra ve vztazích k nejen blízkým lidem. Pokud není naplněna potřeba jistoty, dítě se chová nežádoucím způsobem (například agresí), protože ho ovládá úzkost. Předposlední, čtvrtou potřebou je potřeba uznání, vlastní hodnoty. Tvoří se dětské sebevědomí, důležité jsou pro ně pochvaly a ocenění. Poslední, pátou potřebou je potřeba tzv. otevřené budoucnosti, díky ní dítě dokáže vnímat minulost, uvědomovat si přítomnost a plánovat do budoucnosti. (Matějček, 1994)

Dysfunkční rodina nedokáže naplňovat potřeby svých členů. Rodinný systém je založen na interakci, jedinci se ovlivňují navzájem, každý má určitou sociální roli. Pokud se v rodinném systému vyskytuje patologické chování, může to negativně pozměnit až

zcela poškodit jeho členy. Rodinní příslušníci reagují na různé podněty podobně, protože mají společné genetické předpoklady. (Vágnerová, 2012b) Až 70 % jedinců ovlivní traumatizující zkušenost z dětství natolik, mají tendenci se v dospělém životě chovat podobně jako jejich rodiče. Někteří lidé nemají dispozice k tomu, být dobrými rodiči. Například nejsou dostatečně empatičtí, mají nízké sebevědomí, neumí se ovládat, jsou příliš impulzivní atp. (Culbertson a Schellenbach in Vágnerová, 2012b)

1. 3. 1 Co je to rodina?

Zdeněk Matějček se ve své knize O rodině vlastní, nevlastní a náhradní zamýšlí nad tím, co je to rodina. Rodina jsou především lidé, které známe a máme s nimi vytvořenou specifickou vazbu. Příliš nezáleží na tom, kde rodina žije (pokud se nejedná o extrémně špatné podmínky), podstatní jsou „naši“ lidé. A je jedno, zda se jedná o vlastní, nevlastní nebo náhradní rodiče. Důležitá je atmosféra, která v rodině panuje a celkové přijetí dítěte. (Matějček, 1994)

O rodině by se dalo uvažovat jako o společenské instituci. Už od pradávna vznikala společenství lidí, jejichž úkolem nebylo se jen rozmnožovat, ale ochraňovat své členy, učit je a poskytovat si vzájemně bezpečí a jistotu. Může fungovat jako systém. Lidé v něm jsou ve vzájemné součinnosti, vyvíjí se a mění. Rodina se zakládá na svých členech, na tom, jak spolu vychází v rámci širší rodiny. (Matějček, 1994)

Dítě v dětském domově internátního typu je odkázáno pouze na vychovatelky, zatímco v biologické či náhradní rodině má rodiče, sourozence, prarodiče, tety a strýce, také rodinné přátele atd. Ti všichni tvoří systém a v něm existují podsystémy či koalice, ve kterých je dítě nuceno se orientovat. Díky této zkušenosti narůstá sociální inteligence jedince. Tento systém má schopnost sebezáchovy, to znamená, že pokud nastane krizová situace, například smrt člena rodiny, dokáže si s touto situací poradit sám. Pokud systém sebezáchovy selhává, ve společnosti fungují jiné systémy a instituce jako je systém sociálně-právní ochrany dítěte, systém náhradní péče (pod kterou spadají dětské domovy, dlouhodobá pěstounská péče, přechodná pěstounská péče, adopce), pedagogicko-psychologické poradny atp.

V současné době existují dětské domovy rodinného typu, které mají vytvořit co nejvíce vyhovující podmínky pro zdravý vývoj dítěte. Jejich prioritou je nahradit vlastní rodinné zázemí. Příkladem takového dětského domova je Dětský domov Dolní Počernice,

který má devět rodinných skupin. V rodinné skupině žije přibližně šest dětí, střídají se u nich pedagogičtí pracovníci. Rodinná skupina si musí sama nakoupit, uvařit, uklidit apod. Systém tak připomíná uspořádání v rodině.

Přesto je nutné zmínit, že je v České republice stále mnoho nevyhovujících dětských domovů.

Jak je zmíněno výše, dítěti nezáleží na tom, jestli vyrůstá v rodině vlastní nebo náhradní. Za své rodiče považuje ty, kteří se k němu tak chovají. Instituce náhradní rodiny je tu tak dlouho, jako vlastní, biologická rodina. Dítě si dokáže získat náklonnost svého okolí, tím, že je roztomilé si přitáhne pozornost a péči. Malé dítě se o sebe neumí postarat, bez péče a zájmu by nepřežilo. (Matějček, 1994)

Jsou známy případy, kdy jedinec vyrůstal v přírodě, či v rodině, která jej úplně izolovala od okolního světa. V důsledku toho dítě nemluvilo, bylo opožděné ve vývoji a nesocializované. Z toho vyplývá, že pro jedince je nejen důležité uspokojovat základní potřeby jako jíst, pít, a být v čistotě, ale hlavně láskyplná náruč stálé pečující osoby. Lze pozorovat vývojové rozdíly mezi dětmi, které vyrůstají v pěstounské péči a dětmi, které žijí v ústavní výchově. Z toho plyne, že rodina je pro vývoj dítěte velmi významná.

Virginia Satir (1994) v Knize o rodině popisuje a komentuje různé typy rodin. Pěstounskou rodinu označuje jako jinou formu rodiny smíšené. Podstatné je složení takové rodiny; zda jsou tam děti vlastní, kolik jich je, jak jsou staré, u dětí přijatých do pěstounské péče je významná jejich rodinná situace, a také jejich věk a počet. To, co pěstouni vědí o situaci dítěte, které mají v péči, určuje jejich chování k němu.

Děti jsou do pěstounských rodin zařazovány na základě rozhodnutí soudu. Dítě může být vlastním rodičům odebráno z důvodu týrání, zanedbání, nebo se rodiče o ně nemohou starat z důvodu dlouhodobého pobytu v nemocnici či ve vězení, anebo se o dítě starat nechtějí. Pro správný rozvoj sebepojetí jedince je důležité, aby pěstouni o biologických rodičích nemluvili negativně a neodsuzovali je. Pokud si dítě osvojí to, že rodiče jsou špatní lidé, tak nemůže být hrdé samo na sebe (do důsledků to může být pro dítě handicapující). Je to důležité i kvůli možnému styku s biologickými rodiči. Podstatné je také to, o jakou pěstounskou péči se jedná – zda o dlouhodobou či o přechodnou. Pěstouni na přechodnou dobu přijímají dítě s tím, že je u nich jen dočasně, jen po dobu než bude právně volné k adopci, nebo než se vyřeší situace v jeho biologické rodině. Pokud se poměry v jeho biologické rodině nezlepší do roka a pokud rodina nadále bude jevit zájem o

dítě, je nejpravděpodobnější, že dítě půjde z přechodné pěstounské péče do té dlouhodobé. Tím se zabrání putování dětí z přechodné rodiny do další přechodné rodiny.

Cílem pěstounské péče je vychovat vyrovnaného jedince, který bude schopen mít vlastní rodinu. Výhodou pěstounské péče je to, že poskytuje dítěti vzor fungující rodiny.

„Pro dítě je rodina místem hlubokých a trvalých citových vztahů. Čím jsou tyto vztahy slabší, povrchnější a krátkodobější, tím víc se blíží rodinná výchova výchově ne-rodinné – a má ovšem i takové výsledky." (Matějček, 1994, str. 30)

Pokud se na otázku, co je to rodina zeptáme různých lidí, lze předpokládat, že každý odpoví jinak. Dítě by na tuto otázku těžko hledalo odpověď. Proto se spíše využívá technika, kdy má dítě za úkol namalovat rodinu. Z kresby se dá mnoho vyvodit, například vztahy v rodině, obavy dítěte a dokonce i jeho týrání. Významné mohou být také barvy, kterými dítě kreslí. Tuto metodu může použít a vyhodnotit pouze odborník, závěry laika by mohly naopak rodinné situaci uškodit. Další kresebnou technikou je nakreslení tzv. začarované rodiny, kdy k dítěti domů přišel kouzelník a začaroval členy rodiny do zvířat. Divoká či dravá zvířata představují agresi, apod. (Davido, 2008)

1. 3. 2 Ohrožené dítě a jeho ochrana

„Šťastný je ten, kdo našel štěstí v rodině." (Lev Nikolajevič Tolstoj)

Bohužel ne všechny rodiny jsou funkční. Rodina, která neplní své funkce, se stává dysfunkční a pro její členy se stává zátěží. Osobnost dítěte se teprve rozvíjí a dysfunkční rodina tento vývoj deformuje. (Vágnerová, 2012b)

Za rok 2013 bylo dle statistiky Ministerstva práce a sociálních věci nahlášeno až 7 527 případů týrání, zneužívání nebo zanedbávání dětí. Ze statistiky lze zjistit rozdíl mezi chlapci a dívkami. Chlapců se častěji týká tělesné, psychické týrání a zanedbávání, dívek sexuální zneužívání, dětská pornografie a prostituce. Mnoho případů není zaznamenáno, protože nejsou nahlášené. Větší část týrání je bohužel psychického rázu, což na dítěti zanechává ještě větší stopy než fyzické týrání, a je hůře prokazatelné. (Dostupné 17. 11. 2014 na: http://www.nasedite.cz/cs/projekty/osvetove_kampane/detska_samota)

Nedostatečné uspokojování potřeb dítěte vede k jeho deprivaci, dítě strádá. Matějček charakterizuje skupiny zanedbávajících rodičů a dětí, které bývají zanedbávány. Rodiče, kteří nejsou schopni se starat o své děti, mohou být například mentálně postižení,

somaticky či psychicky nemocní, lidé s poruchou osobnosti, závislí na alkoholu nebo na drogách, anebo lidé, kteří sami mají zkušenost s citovou deprivací. Dále to mohou být nezajištění mladí a nezralí rodiče, nebo lidé se zaujetím jen pro svou kariéru a záliby. Děti, jež bývají zanedbávány, jsou většinou apatické, takže nedokážou své rodiče dostatečně upoutat. Nebo to bývají nemocné či postižené děti, které zklamaly očekávání rodičů. (Matějček, 1995)

V rodině, kde spolu lidé neumí efektivně komunikovat, a nedokážou řešit sebemenší problémy, nejsou dostatečně tolerantní a navzájem jsou k sobě přehnaně kritičtí, riziko fyzického i psychického týrání dětí roste. Samotná agrese je projevem nahromaděného napětí. Matějček popisuje skupinu lidí, kteří mají dispozice stát se týrajícími rodiči. Mezi tyto dispozice patří například sklon řešit konflikty násilím, egocentrismus a sobeckost, deprivace z vlastního dětství či touha po moci nad dítětem. Může se jednat o závislé na drogách, alkoholu, duševně nemocné. Tito lidé mají posunutý žebříček hodnot a dítě považují za přirozeně špatné, tím, že mají určitou moc nad dítětem, si kompenzují své pocity méněcennosti a nespokojenost se svým životem (například nezaměstnaní, s dysfunkčním manželstvím, či s neuspokojivým osobním životem). (Matějček, 1995)

Matějček také popisuje děti ohrožené CAN (Child Abuse and Neglect, syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte). Chování těchto dětí není dostatečně čitelné, své rodiče dráždí a vyčerpávají. Mohou to být děti s úzkostmi, mentálně postižené děti, hyperaktivní děti atp. Do této skupiny patří děti, které nenaplňují očekávání svých rodičů, nebo deprivované děti, které si pozornost vynucují nevybíravým až provokativním způsobem a jejich okolí to nedokáže zpracovat jiným než násilným způsobem. (Matějček, 1995)

Za sexuální zneužívání lze označit sexuální chování vůči dítěti, které navozuje vzrušení či uspokojení sexuálních potřeb zneuživatele. V České republice jsou děti právně chráněny před sexuálním kontaktem do 15 let.

Systém sociálně-právní ochrany dětí v ČR

Systém sociálně-právní ochrany je v současné době velmi komplikovaný. Jedním z důvodů může být to, že situaci ohroženého dítěte řeší mnoho subjektů, systém je rozložen mezi pět ministerstev, soudy, státní správu a samosprávu. Specifické povinnosti má policie, zdravotnická zařízení a školy, které mají povinnost řešit nouzovou situaci dítěte

buď přímo (poskytnout pomoc) anebo nepřímo (ohlásit týrání či zanedbávání dítěte). Ohlašovací povinnost má každý občan.

Každé ministerstvo má jiné kompetence. Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále MPSV) se zabývá problematikou péče o ohrožené děti, je ústředním orgánem státní správy pro péči o rodinu a děti. Plní legislativní a metodickou funkci, provádí kontrolní činnost, tj. přezkum pravomocných rozhodnutí krajských úřadů. MPSV jedná na mezinárodní úrovni, podílí se na realizaci práv dítěte dle Úmluvy o právech dítěte. Na celorepublikové úrovni vede evidenci dětí vhodných pro náhradní rodinnou péči a také evidenci žadatelů o její zprostředkování.

Dalším ministerstvem, které má kompetence v oblasti sociálně-právní ochrany dětí je Ministerstvo spravedlnosti. Spravuje agendu rodinné legislativy, agendu trestněprávní ochrany dětí a mládeže, věznic pro mladistvé a probační a mediační služby. Je ústředním orgánem státní správy pro soudy a státní zastupitelství.

Pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy spadají dětské domovy, diagnostické ústavy a výchovné ústavy, mají na starosti jejich činnost a správu. Připravuje právní normy a metodiku k ústavní péči v těchto zařízeních.

Ministerstvo zdravotnictví (dále MZ) spravuje dětská centra a dětské domovy pro děti do tří let věku. Dalším rezortem spadajícím pod MZ je praktická lékařská péče pro děti a dorost, prevence násilí na dětech, prevence rizikového chování dětí a mládeže, prevence užívání návykových látek a podpora rodin se zdravotně postiženými dětmi.

Soudy mají v systému ochrany práv dětí výlučné postavení, v jejich kompetenci je například omezení, zbavení nebo zrušení rodičovských práv. Při rozhodování jsou soudům k dispozici soudní znalci, sociální pracovníci, posudkoví lékaři a další. Bohužel jsou lhůty opatrovnických soudů příliš dlouhé, přestože pro osud dítěte je nenahraditelný každý den strávený v nevyhovujícím nebo dočasném prostředí.

Další částí složitého systému v České republice jsou orgány sociálně-právní ochrany dětí, což jsou obecní úřady s rozšířenou působností, obecní úřady, krajské úřady, Magistrát hl. m. Prahy a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Mezi kompetence obecního úřadu s rozšířenou působností patří zajištění preventivní činnosti, poradenské činnosti, má povinnost činit opatření na ochranu dětí a rozhoduje o svěřování dítěte do výchovy jiných osob než rodičů. Kompetencí obecního úřadu v samostatné působnosti je rozhodování o opatřeních podle zákona o rodině, sleduje dodržování těchto opatření, podává podněty soudu, a je povinen zajistit dítěti neodkladnou péči například v případě úmrtí rodičů.

Krajský úřad má na starosti zajišťovat přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny, poskytování poradenské pomoci související s přijetím dítěte do pěstounské péče nebo s osvojením, podává soudu vyjádření v řízení o svěření dítěte do péče atp. Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí jedná ve vztahu k cizině, zastupuje Českou republiku v rámci mezinárodních úmluv. (Dostupné 1. 12. 2014 na: http://www.nahradnirodina.cz/soucasny_system_socialne_pravni_ochrany_deti_v_ceske_republice)

1. 4 PORUCHA ATTACHMENTU A PSYCHICKÁ DEPRIVACE V DĚTSTVÍ

Dětství je nejdůležitější částí našeho života. Na prožité dětství můžeme vzpomínat jako na dobu, kdy jsme jako děti prožívaly krásné chvíle s rodiči, prarodiči, měly jsme dostatek volného času stráveného hrami s kamarády, a minimum starostí. Některé děti na takové dětství bohužel vzpomínat nemohou. Mám na mysli děti, které prožily silně traumatizující událost, děti týrané, zanedbávané či zneužívané.

Podle svého dětství tvoříme dětství svých dětí. Jedná se o tzv. transgenerační přenos. U jedinců, kteří byli v dětství týráni, je zvýšené riziko, že budou své děti vychovávat nevhodným způsobem. Zhruba jedna třetina rodičů bude jednat s dítětem nevhodně, druhá třetina se k takovému jednání přikloní v krizové situaci a v poslední, třetí třetině jsou tzv. resilientní jedinci, kteří budou své děti vychovávat jako běžný rodič. (Matějček, 1995)

1. 4. 1 Co je to porucha attachmentu?

Teorie citové vazby, neboli anglicky attachmentu, byla prvně zmíněna britským psychoanalytikem a psychiatrem Johnem Bowlbym v letech 1940 – 1950.

„To, zda je dítě nebo dospělý ve stavu jistoty, úzkosti nebo tísně, je do velké míry určeno dosažitelností a ochotou jeho hlavní vazebné postavy.“ (Bowlby, 2012, str. 37)

Bowlby (2012) definuje attachment jako emoční pouto, bezpečné citové přijetí a vyladění s pečující osobou, která hraje zásadní roli při naplňování dětských potřeb. Jedinec má potřebu být nablízku pečující osobě. Raná zkušenost s naplňujícím vztahem s pečující osobou je nezbytná pro duševní zdraví jedince. Jednou z hlavních rolí při utváření citové vazby je dostupnost a citlivost této osoby. Kvalita vazebného vztahu je zásadní pro proces socializace.

Bowlby (1998) přirovnává důležitost vztahové vazby pro život k potravnímu a sexuálnímu chování člověka. Vazebným chováním si jedinec získává a udržuje blízkost ke „své“ pečující osobě, kontroluje ji pomocí zraku a sluchu, ověřuje si její dostupnost pláčem nebo voláním. Díky vztahové vazbě si dítě vytvoří citovou vazbu k rodičům a blízkým lidem v rodině, k dalším dospělým lidem a vrstevníkům. Jedinec si vytvořil šablonu, podle které bude utvářet následující vztahy. Citová vazba je přítomná v průběhu celého životního cyklu (nevymezuje se pouze na dětství).

Porucha citové vazby v raném období může mít za následek to, že jedinec bude ke světu přistupovat jako k nebezpečnému místu, a nenaučí se navázat funkční partnerský vztah. V dospělém životě může mít být důsledkem např. impulzivita, problémové chování, neschopnost chodit do školy či do práce, užívání drog, sebepoškozování. (Brisch, 2011)

Tuto teorii dále rozpracovala spousta odborníků, u nás například Matějček a Langmeier.

Školní úspěšnost dítěte a přizpůsobení se nejen školním podmínkám, ale i jiným sociálním situacím je dána citovou vazbou v rodině. Jedinci s její poruchou mají omezené strategie řešení sociálních situací. (Dostupné 18. 4. 2015 na: http://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/17903/CO-BY-MELI-UCITELE-VEDET-O-ATTACHMENTU.html/)

Bezpečná citová vazba

Navázání bezpečné citové vazby je klíčové především v prvních šesti měsících života dítěte. Začíná rozlišovat své nejbližší osoby, dokáže na ně reagovat pomocí mimiky. Fází vyhraněného attachmentu je označováno období od šesti měsíců přibližně do dvou let věku. V této fázi je dítě na pečující osobě závislé, separaci snáší velice špatně. Postupem věku se závislost na ní snižuje, a přichází období osamostatňování se. Pokud se podaří vytvořit bezpečnou citovou vazbu, dítě a pečující osoba jsou v harmonickém vztahu, dítě se může na tuto osobu spolehnout, je mu tak umožněn zdravý vývoj. Při ohrožení se jedinec obrací na dospělou osobu, v jejíž náruči se uklidní. (Dostupné 18. 4. 2015 na: http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/attachment-o-dulezitosti-citoveho-pouta-v-zivote-o-jeho-poruchach-a-leceni-89.html)

Typy citové vazby

Selhání, nebo úplné chybění citlivé pečující osoby v raném dětství bývá příčinou poruchy attachmentu. Dítě si tvoří různé typy vazeb k různým pečujícím osobám, zdravý vývoj dítěte může být zajištěn, pokud je alespoň jedna vazba bezpečná. Jedná se o čtyři druhy vazeb mezi dítětem a pečovatelem. Prvním druhem je tzv. jistá vazba navozující pocit bezpečí, druhým je tzv. nejistá - vyhýbavá vazba, třetím druhem je nejistá - úzkostná vazba, a čtvrtým druhem je nejistá - dezorganizovaná vazba. První typ vazebného vztahu je ideální, výsledkem této vazby je spokojené dítě cítící se v bezpečí. Nejistou - vyhýbavou vazbu navazuje odmítající až hostilně se chovající osoba, nejistou - úzkostnou vazbu

způsobuje nedůsledná či nespolehlivá osoba. Poslední čtvrtý typ nejisté vazby - dezorganizované vyvolává osoba, které se dítě bojí a která je traumatizuje. (Dostupné 18. 4. 2015 na: http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/attachment-o-dulezitosti-citoveho-pouta-v-zivote-o-jeho-poruchach-a-leceni-89.html)

1. 4. 2 Co je to deprivace?

Deprivace je stav, kdy se dítěti nedostává naplnění základních psychických potřeb. Jedinec také může jevit známky hygienického a výživového zanedbání. Pro dítě je důležitá jistota a bezpečí, kterou mu může poskytnout matka, či jiná pečující osoba. Naplnění této potřeby je významné pro získání základní důvěry ve svět, sebedůvěry a životní jistoty především do budoucího života. Jedinec si tak dokáže vybudovat pozitivní vztah ke světu, i když později bude zažívat nepříjemné zkušenosti. Díky prožití specifického vztahu mezi dítětem a matkou (nebo stálou pečující osobou) je jedinec schopen navazovat hodnotné a dlouhodobé mezilidské vztahy.

Vzniká absencí emočních podnětů, nestabilním vztahem s pečující osobou, nezájmem o dítě, ambivalentním až hostilním přístupem dospělých osob k dítěti. Potřeba citové jistoty a bezpečí není při dlouhodobé deprivaci naplňována. Dítě nemá příliš způsobů, jak se bránit. Mnohdy jsou pokusy o dosažení přízně odmítány. Tento přístup dítě často zažívá od narození, tudíž jej považuje za normální. (Vágnerová, 2012b)

Důsledkem psychického zanedbávání může dojít i k somatickým potížím. Přestože tělesná péče o dítě je dostačující, vyhýbavý a ambivalentní postoj pečující osoby může výrazně zpomalit či zastavit tělesný růst, dochází k tzv. růstové retardaci. Psychická deprivace se nevyskytuje pouze u nižších sociálních vrstev, objevuje se napříč sociálními vrstvami. Mezi psychosomatické potíže také patří porucha příjmu potravy, enuréza, poruchy spánku atp. (Brisch, 2011)

Vnitřní vývojové podmínky deprivace

Během prvního půl roku života dítě reaguje citlivě na absenci různorodých podnětů smyslových a především emočních. Monotónní prostředí vede k patologickým reakcím psychosomatického typu (dítě neprospívá tělesně, ani duševně, je pasivní, až apatické...). Pro vývoj dítěte je zlomový 7. měsíc, do této doby dítě nedokázalo příliš rozlišovat sociální podněty. V této době tak začíná projevovat nelibost, pokud ztratí přímý kontakt s pečující

osobou, objevuje se strach z cizích lidí. Potřeba stimulace se v průběhu prvního roku života mění – ve 3 měsících trpí, pokud nejsou podněty dostatečně proměnlivé, v 5 měsících je nespokojeno, když si ho nikdo nevšímá a v 10 měsících dítě křičí, když si ho nevšímá určitá osoba. Potřeba sociální stimulace se v průběhu vývoje specifikuje. (Langmeier, Matějček, 2011)

Jak uvádí Matějček a Langmeier (2011), následky psychické deprivace jsou u každého jedince individuální, je to dané jeho dědičnými dispozicemi, dosavadními zkušenostmi a také tím, zda má dítě šanci získat náhradní zdroj citové podpory. Rozdíly mezi těmito dětmi jsou dané druhem a stupněm deprivace, délkou trvání strádání a věkem dítěte. Citově deprivované dítě je emočně ploché, vztahy prožívá povrchně a egocentricky, je nedůvěřivé a agresivní. Rozumové schopnosti deprivovaného dítěte nemusí být narušeny, ale jedinec je neumí efektivně využívat. V důsledku toho nerozumí smyslu svého chování a ani lidí v jeho okolí. Dítě nedovede pochopit výsledek konkrétního chování a pro příště se poučit. Snaží se jakkoli získat pozornost a i když je mu vysvětlena nevhodnost jeho chování, nadále bude jednat stejně.

Výhodou pěstounské péče na přechodnou dobu je to, že se novorozenec nesetká s neosobním prostředím dětského centra (dříve kojeneckého ústavu). Rovnou z porodnice se dostane do rodinného prostředí. V této rodině pobude jen dočasně, než se vyřeší jeho konečná rodinná situace. Každý případ se řeší individuálně. Může se jednat o uplynutí zákonných lhůt, v případě souhlasu rodičů k osvojení dítěte, odebrání rodičovských práv, sanací rodiny, řešením situace v širší rodině, ukončení hospitalizace rodiče, konec výkonu trestu a další. Práva biologických rodičů jsou v tomto ohledu upřednostňována. Podle mého názoru se minimálně bere v potaz to, že několik měsíců je v životě kojence dlouhá doba a vývoj právě v tomto období je velice zásadní. Jestliže nastane situace, kdy se dítě nebude moct vrátit do biologické rodiny, ale přesto nebude právně volné k adopci, hledá se dítěti dlouhodobá pěstounská péče. Mám zkušenost s tím, že adoptivní rodiče hodnotí pozitivněji dítě z pěstounské péče na přechodnou dobu (vzhledem k jeho návykům z rodiny) než z dětského centra. Vývoj dítěte je odlišný například v míře sociální interakce, rodinné prostředí nemůže být nahrazeno sebelaskavějším přístupem pracovníků dětského centra.

Jakmile se dořeší situace dítěte, nastává období předávání do konečného prostředí. Tím může být buď adoptivní rodina, dlouhodobá pěstounská rodina, nebo jeho biologická, ve které se upravily poměry. Pro jeho průběh je klíčový věk dítěte a také to, jak dlouhou

dobu dítě strávilo v prostředí pěstounské rodiny na přechodnou dobu (nejdéle to může být rok). Podstatná je také skutečnost, zda se dítě vrací do biologické rodiny, do adoptivní rodiny nebo do dlouhodobé pěstounské péče. Toto období je těžké pro obě strany. Pokud předávání bude rychlé a necitlivé, může být dítě vystaveno traumatizující ztrátě blízké osoby. V každé vývojové fázi ztrátu prožívá jinak.

V 60. letech minulého století proběhla sledování několika stovek dětí, které prošly kojeneckým ústavem a později dětským domovem. Výsledky výzkumu poukazují na nevýhody tehdejšího ústavního prostředí. Při srovnání vývoje dětí z rodin a z ústavů se potvrdil horší vývoj ústavních dětí z intelektového hlediska, charakterového a emočního. Nedostačující prostředí ústavu se především týkalo nejmladších dětí. Je nutné zdůraznit, že děti vyrůstající v ústavech hned od narození byly postiženy nejvíce oproti dětem, které tam přišly až ve školním věku. (Langmeier, Matějček, 2011)

V současné době došlo ke změnám v oblasti ústavní výchovy, vznikla různá ochranná opatření, jako například speciální pedagogická a psychologická péče, dětské domovy rodinného typu atp., do systému náhradní rodinné péče byla zavedena pěstounská péče na přechodnou dobu.

1. 4. 3 Prognóza a náprava poruch attachmentu a deprivačních poruch

Co se týče prognózy psychické deprivace, následky déletrvající deprivace v raném věku jsou trvalé a nevratné, do dospělosti neměnné. Pokud deprivace už byla způsobena, umístění do lepšího prostředí vývoj dítěte zlepší jen částečně, především zůstávají poruchy v emocionální oblasti, sociální a intelektové poškození se upraví. (Langmeier, Matějček, 2011)

Bowlby (2010) tvrdí, že náprava je možná, pokud deprivace trvá do 6. měsíce, maximálně do 12. měsíce věku. Po druhém roce mohou být pokusy o nápravu bez efektu. S tímto tvrzením roste význam prevence.

V současné době je k nápravě poruch attachmentu využívána tzv. dyadická vývojová psychoterapie. Tato terapie pomáhá dětem zpracovat emocionální bloky vzniklé traumatem, opuštěním rodičů, pobytem v ústavu další. Tyto děti nejsou schopné navázat přirozený kontakt, mohou se chovat agresivně, nebo naopak bázlivě. Zakladatelem této terapie je americký dětský psycholog, lektor a konzultant Daniel Hughes, Ph.D. Specifikem této terapie je její direktivnost a zároveň laskavost a empatie. Cílem je, aby si

dítě vytvořilo bezpečný vztah k terapeutovi, který bude pokračovat v dlouhodobějším časovém horizontu. Výsledkem by pro dítě mělo být získání schopnosti přenést si takový vztah ke svým osvojitelům či pěstounům, a do budoucna umět vytvořit hodnotné vztahy. (Salačová a Vlčková, 2014)

Vzhledem k tomu, že se následky deprivace dotýkají čtyř úrovní, a to reaktivace, redidaxe, reedukace a resocializace. Náprava by se měla dotýkat právě těchto úrovní. Reaktivace znamená zajištění dostatečného proudu podnětů, vhodná je adaptační terapie. Pojem redidaxe lze vyjádřit pojmem přeučení, tzn. zpevnit žádoucí chování. K upravení vztahů dítěte k okolí a přetváření osobnostních vlastností se využívá reedukace. Úkolem resocializace je dítě zapojit do společnosti a pomoci mu se získáním rolí. Metodou resocializace je tzv. socioterapie, která zahrnuje rodinnou terapii. (Langmeier, Matějček, 2011)

Jestliže má být náprava úspěšná, je nutné individuálně upravit výchovu a léčbu, vycházet z rozboru anamnézy dítěte, která zahrnuje biologický, psychický a sociální průběh jeho života.

1. 5 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

V naší společnosti se vyskytuje určitý počet dětí, které z různých důvodů nemohou vyrůstat ve vlastní rodině. Jejich rodiče se o ně nechtějí nebo nemohou postarat, nebo jim děti byly odebrány z důvodu týrání či zneužívání. Posláním společnosti je chránit ohrožené děti tak, aby to bylo v jejich nejlepším zájmu.

Za první republiky u nás existovaly různé druhy pěstounské péče včetně dočasné. Například pěstounská péče nalezenecká, pěstounská péče řízení a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež, pěstounská péče v rodinných koloniích a pěstounská péče na základě soukromé dohody. (Matějček, 1999)

Od nástupu komunistického režimu byly tyto děti umisťovány do kolektivních zařízení, protože se věřilo, že je pro ně toto řešení nejprospěšnější. Adopcí probíhalo velice málo. Vybudovala se ekonomicky a pedagogicky propracovaná síť kojeneckých ústavů pro děti od narození do 1 roku, dětské domovy pro děti od 1 roku do 3 let a od 3 let do 6 let a školní dětské domovy pro děti školního věku. Dítě tak během svého života prošlo několika zařízeními. Vzhledem k tomu, že pro umístění do určitého domova byl rozhodující věk, individuální přístup k odlišným dětským osudům byl ztížený.

Díky dílu pana profesora Matějčka a dalších odborníků o psychické deprivaci dětí v těchto zařízeních mohl roku 1964 vzniknout zákon o rodině týkající se náhradní rodinné péče. V současné době existuje více možností pro ohrožené děti a jejich situace se řeší individuálně a komplexně.

Účelem náhradní rodinné péče je, aby dítě bylo vychováváno náhradními rodiči v prostředí nejvíce se podobajícímu rodinnému. Institut náhradní rodinné péče spadá pod Ministerstvo práce a sociálních věcí, na nižším stupni náhradní rodinnou péči zajišťují krajské úřady, pověřené obce a obce a to jak v rámci přenesené, tak i samostatné působnosti. Konečné rozhodnutí o všech formách náhradní rodinné péče má vždy soud. (Bubleová, 2007)

Na dalších řádcích bych chtěla stručně uvést některé druhy náhradní rodinné péče, tedy adopci, pěstounskou péči a pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Na obrázku č. 1 je vyobrazen systém náhradní rodinné péče v České republice v roce 2002. V roce 2006 vešla v platnost novela č. 134/2006 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, díky které do systému přibyla pěstounská péče na přechodnou dobu.

Obrázek č. 1: Systém náhradní rodinné péče v České republice

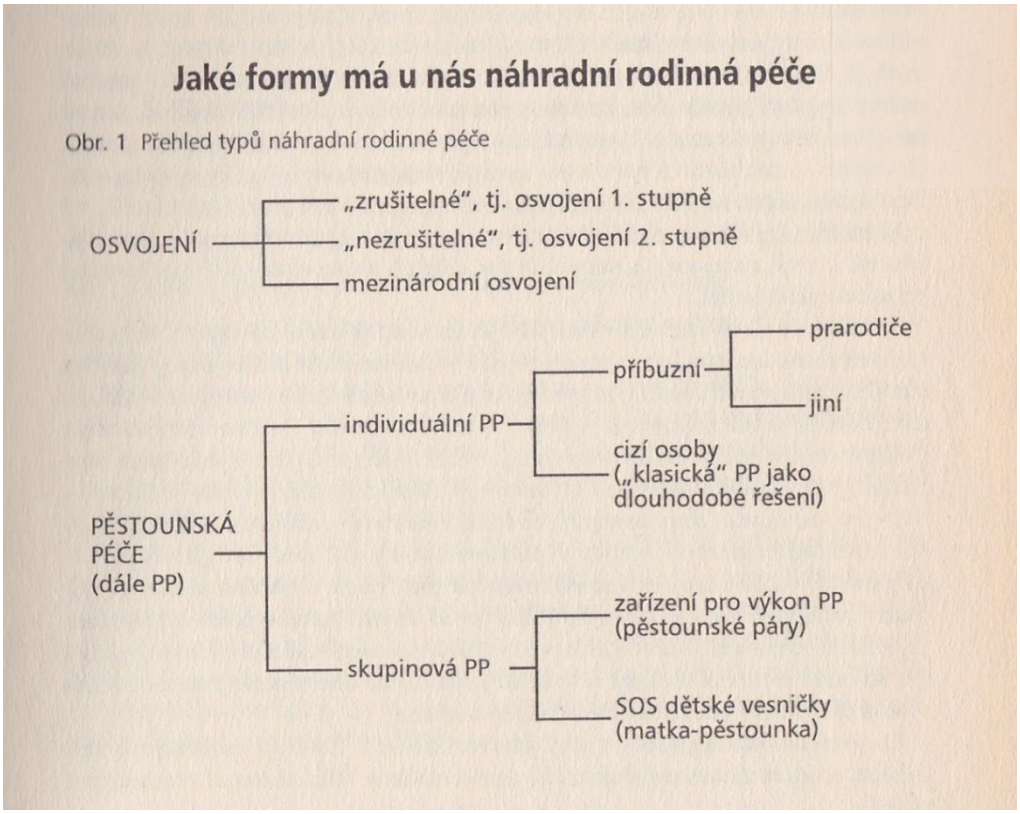

(Matějček a kol. 2002, str. 13)

1. 5. 1 Adopce, osvojení

Adopce, neboli osvojení je jedna z nejstarších forem náhradní rodinné péče. Cílem je dítěti poskytnout stabilní a milující rodinné prostředí. Mnohým adoptivním rodičům se tak naplní smysl života. Dítě osvojením dostane nové příjmení, případně i jméno, a rodné číslo. Osvojitelé nabývají práv a povinností vlastních rodičů, stejně tak dítě nabývá práv a povinností vlastního dítěte. Žadatelé o tuto formu náhradní rodinné péče procházejí dlouhou a složitou cestou před osvojením dítěte. Od prvního kontaktu s pracovníkem OSPODu, přes vyplnění žádosti, formulářů, sepsání životopisu, doložení lékařského potvrzení, finanční situace, výpisu z rejstříku trestů, šetření v rodině sociálním pracovníkem, po absolvování psychologických testů, pohovorů, přípravných kurzů v rozsahu 48 hodin, konče schválením nebo neschválením. Osvojit dítě mohou manželé, manžel nebo manželka rodiče dítěte i osamělá osoba. Do adopce může jít dítě pouze právně volné a vhodné k adopci.

1. 5. 2 Pěstounská péče

Pěstounskou péči zajišťuje a kontroluje stát, v roce 1973 u nás dostala zákonný podklad a od té doby se neustále vyvíjí. Pěstouni musí podle novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí 359/1999 Sb. od 1. ledna 2013 projít odbornou přípravou, šetřením, a musí mít čistý trestní rejstřík. Dlouhodobí pěstouni musí každý rok procházet 24 hodinami školení. Přestože příprava pěstounů je podobná žadatelům o adopci, děti nepřijímají za vlastní. Většinou mají své vlastní děti. Dávky pěstounské péče se odvíjejí od počtu přijatých dětí. Pěstoun může chodit do zaměstnání.

Dítě přijaté do pěstounské péče nepřijímá příjmení pěstounů, a také mezi nimi nevzniká příbuzenský vztah. Pěstoun má možnosti si dítě vybrat tak, aby jeho výchovu zvládl. Pokud biologičtí rodiče projevují zájem, dítě se s nimi stýká, jestliže soud nerozhodl jinak. Biologičtí rodiče rozhodují o zásadních věcech týkajících se dítěte, například vyřízení cestovního dokladu, pěstoun může dítě zastupovat jen v běžných věcech.

Po novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí 359/1999 Sb. od 1. ledna 2013 pěstoun musí mít uzavřenou dohodu s doprovázející organizací, která jim má pomáhat například při kontaktu s biologickou rodinou nebo při spolupráci s úřady.

Pěstounská péče zaniká plnoletostí svěřeného dítěte, ve většině případů ale mladý člověk může zůstat, pokud studuje, nebo mu pěstouni pomohou ve startu do života. To si myslím, je základní rozdíl od dětského domova, dospívající tam sice také může zůstat do konce studií, ale po odchodu z dětského domova se o sebe nedovede postarat především proto, že nezná model rodiny a hospodaření v ní, a také se v budoucnu nemá na koho obrátit. Dospívající děti po odchodu z dětského domova mohou využít služeb tzv. Domů na půl cesty.

1. 5. 3 Pěstounská péče na přechodnou dobu

V roce 2006 v červnu vešla v platnost novela č. 134/2006 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, která rozšířila náhradní rodinnou péči o pěstounskou péči na přechodnou dobu. V této době bohužel nebyla příliš využívaná. V roce 2011 se do ní dostalo pouze šest dětí. Systém změnila novela o ochraně dětí v roce 2013, která

upřednostnila péči v rodině před ústavem, také upravila odměňování pěstounů na přechodnou dobu.

Žadatelé o tento druh pěstounské péče procházejí odbornou přípravou, která je delší než u dlouhodobé pěstounské péče, musí mít čistý trestní rejstřík, prochází šetřením sociální pracovnice, absolvují psychotesty a pohovory s psychology, konečné schválení je na pracovnících z Krajského úřadu. Po zařazení do evidence pěstounů pobírá pěstoun odměnu pěstouna.

Pěstoun na přechodnou dobu má povinnost se vzdělávat, což mu umožňuje doprovázející organizace, se kterou musí mít uzavřenou dohodu. Tato organizace by měla pomáhat při kontaktu dítěte s biologickou rodinou, nebo při předávání dítěte osvojitelům, také by měla zajišťovat lepší spolupráci s úřady. Úkolem doprovázející organizace je především poskytování pohotovostních služeb, její pracovník by měl být k dispozici pro řešení krizových situací i mimo pracovní dobu organizace. (Macela, 2013)

Pěstoun na přechodnou dobu by měl mít naplněné rodičovské ambice, jejich nejmladšímu dítěti by mělo být minimálně 8 let. Ví, že mu dítě nepatří a měl by být schopen ho po určité době předat do adoptivní rodiny, zpět do biologické či do dlouhodobé pěstounské péče. Je nutné zdůraznit, že děti neputují z rodiny do rodiny po roce, lhůta jednoho kalendářního roku je zde proto, aby se našlo konečné řešení situace pro dítě.

U pěstounství na přechodnou dobu se jedná o řešení krizové situace dítěte, pojmenování této péče jako přechodná je matoucí především pro laickou veřejnost, která si tak může myslet, že každý rok dítě přebírá jiná rodina, což není pravda. Po předání dítěte zůstává pěstoun v pohotovosti, čeká na další dítě. Zároveň je k dispozici nové rodině předaného dítěte. Může se jednat o dítě s poruchami chování, zdravotními komplikacemi, pěstoun dopředu neví, s jakými potížemi dítě přijde. Přechodná pěstounská péče je pro děti od narození do 18 let, někteří pěstouni se specializují na určitou věkovou kategorii.

Do pěstounské péče na přechodnou dobu se dostávají jak novorozenci, které matka opustila již v porodnici, tak i starší děti z nefunkčních rodin nebo ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Rodič není schopen se o své dítě postarat a není zřejmé, zda toho do budoucna bude schopen. Důvodů neschopnosti péče je celá řada, například léčení z drogové závislosti, dlouhodobé nemoci, psychických problémů a další. Úřady jsou povinny se tímto zabývat a situací dítěte vyřešit do jednoho roku.

1. 6 RANÁ PĚSTOUNSKÁ PÉČE JAKO SOUČÁST PĚSTOUNSKÉ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU

Díky rané pěstounské péči nemusí docházet k psychické deprivaci novorozenců, kojenců a batolat. I přes transformaci kojeneckých ústavů na dětská centra je zhruba jedna pracovnice na čtyři až šest dětí, což mi připadá nezvladatelné a k deprivaci tak zákonitě musí docházet. Je dobře, že dětská centra nabízí maminkám, které se neumí postarat o svého novorozence, pomocnou ruku, dokážou je to naučit. Maminek, které mají zájem naučit se o miminko starat, je málo, ale žádné celorepublikové statistické údaje nejsou zpracované. Některé kojenecké ústavy (nyní dětská centra) jsou bohužel v současné době stále plné. Řešením by bylo více pěstounských rodin na přechodnou dobu, myslím si, že i přesto budou mít dětská centra svůj význam, například pro matky, které se chtějí starat o svého potomka, ale neumí to, dětské centrum by jim v tom mělo být nápomocné, či pro péči o těžce postižené děti. Pěstouni na přechodnou dobu jsou schopni zvládnout abstinenční příznaky či lehké postižení, k praktickému lékaři či ke specialistovi jsou schopni dítě dopravit. Smyslem rané pěstounské péče je umožnit malému dítěti láskyplný domov na dočasnou dobu, právě to je velice důležité pro jeho zdravý vývoj a budoucí život.

„Přechodnou dobou se rozumí:

- *doba, po kterou rodič ze závažných důvodů nemůže dítě vychovávat (např. ze zdravotních nebo sociálních důvodů, hospitalizace apod.)*
- *doba, po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením*
- *doba do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlasu rodiče s osvojením (§ 68 zákona o rodině v aktuálním znění).“ (Macela, 2013, str. 1)*

Pěstounská péče na přechodnou dobu má řešit krizovou situaci dítěte. Odborná příprava pěstounů na přechodnou dobu a celý proces jejich výběru by měl eliminovat nevhodné osoby pro výkon tohoto druhu náhradní rodinné péče.

1. 6. 1 Odborná příprava pěstounů

Zájemce o pěstounskou péči na přechodnou dobu musí projít procesem trvajícím přibližně jeden rok. V každém kraji se tato doba liší, rozdílné je časové rozvržení kurzů, jiné jsou čekací doby během procesu schvalování.

Vše začíná tak, že zájemce kontaktuje orgán sociálně právní ochrany dětí (dále OSPOD) v místě trvalého bydliště, kde zažádá o pěstounskou péči na přechodnou dobu. Vyplní formuláře a dotazník. Ve formuláři se uvádí jméno a příjmení žadatele, datum narození, místo trvalého pobytu a opis údajů z dokladu o státním občanství. Dotazník obsahuje otázky týkající se vzdělání, zaměstnání, zájmů, zkušeností s péčí o děti, zdravotního stavu, rodičů, partnerského vztahu, dále v něm vyplní údaje o vlastních dětech, o své finanční situaci, o svých očekáváních a představách o přijatém dítěti. Dotazník je velice podrobný, jsou v něm uzavřené i otevřené otázky. Dále musí žadatel ručně napsat životopis, který je také velice podrobný a musí mít povinné části, které se týkají dětství a dospívání žadatele, zdravotního stavu, manželství a dětí, rodiny, zaměstnání, motivace a představ o náhradní rodinné péči.

Žadatel musí dodat výpis z rejstříku trestů, lékařské vyjádření o zdravotním stavu, čestné prohlášení o finanční situaci (například nesplácené dluhy), také potvrzení o příjmech, a své fotky. Všechny tyto dokumenty jsou odevzdány OSPODu.

Sociální pracovnice navštíví žadatele doma, kde provede šetření domácnosti. V době návštěvy by měli být přítomni všichni členové domácnosti. OSPOD zkompletované, podepsané dokumenty o žadateli odešle na krajský úřad. Následně je žadatel vyzván k návštěvě krajského psychologa, u kterého absolvuje pohovor a psychologické testy. Na druhé návštěvě u psychologa se dozví vyhodnocení testů. Pokud žadatel úspěšně projde psychologickými testy, je pozván k odborné přípravě, což znamená účast na sedmdesáti dvou hodinách kurzů. Tyto kurzy pořádá kraj nebo jím pověřená organizace. Žadatele školí odborníci na danou problematiku, dětský psycholog, pediatr, záchranář z rychlé záchranné služby, ředitel dětského domova, logoped, pracovník OSPODu, sociální pracovnice, zkušení pěstouni. Na kurzech se probírá vývojová psychologie, symptomy traumatu, zmírnění traumatu, sourozenecké vztahy, rodinná a zdravotní anamnéza, rozvoj identity dítěte, sociálně právní ochrana dětí, kontakt s biologickou rodinou, první pomoc, abstinenční příznaky a spousta dalšího. V rámci kurzů žadatelé navštíví dětské centrum nebo podobné zařízení.

Pořadatelé kurzu vypracují hodnocení žadatelů, ti jsou s ním seznámeni a jejich případné připomínky jsou zváženy a přiloženy k tomuto hodnocení. Toto hodnocení je odesláno na krajský úřad. V případě záporného stanoviska krajského úřadu je žadateli zasláno vyjádření o zamítnutí jeho žádosti. V tomto případě je možné odvolání. Pokud je hodnocení kladné a na kraji jsou žadatelé také schváleni, je jejich žádost postoupena k vyjádření krajskému lékaři. Jestliže je toto vyjádření také kladné, pak může být žadatel zařazen do evidence pěstounů na přechodnou dobu. Od doby zařazení do evidence pěstoun pobírá finanční odměnu. Přijetí ohroženého dítěte je však možné až po nabytí právní moci, což trvá patnáct dní. Od data nabytí právní moci je pěstoun do třiceti dnů povinen uzavřít smlouvu s doprovázející organizací či OSPODem.

Na obrázku č. 2 je zobrazena evidence pěstounů na přechodnou dobu, konkrétně pro Středočeský kraj. Tato evidence je veřejně přístupná na internetových stránkách, aktualizaci má na starosti pracovník každého kraje.

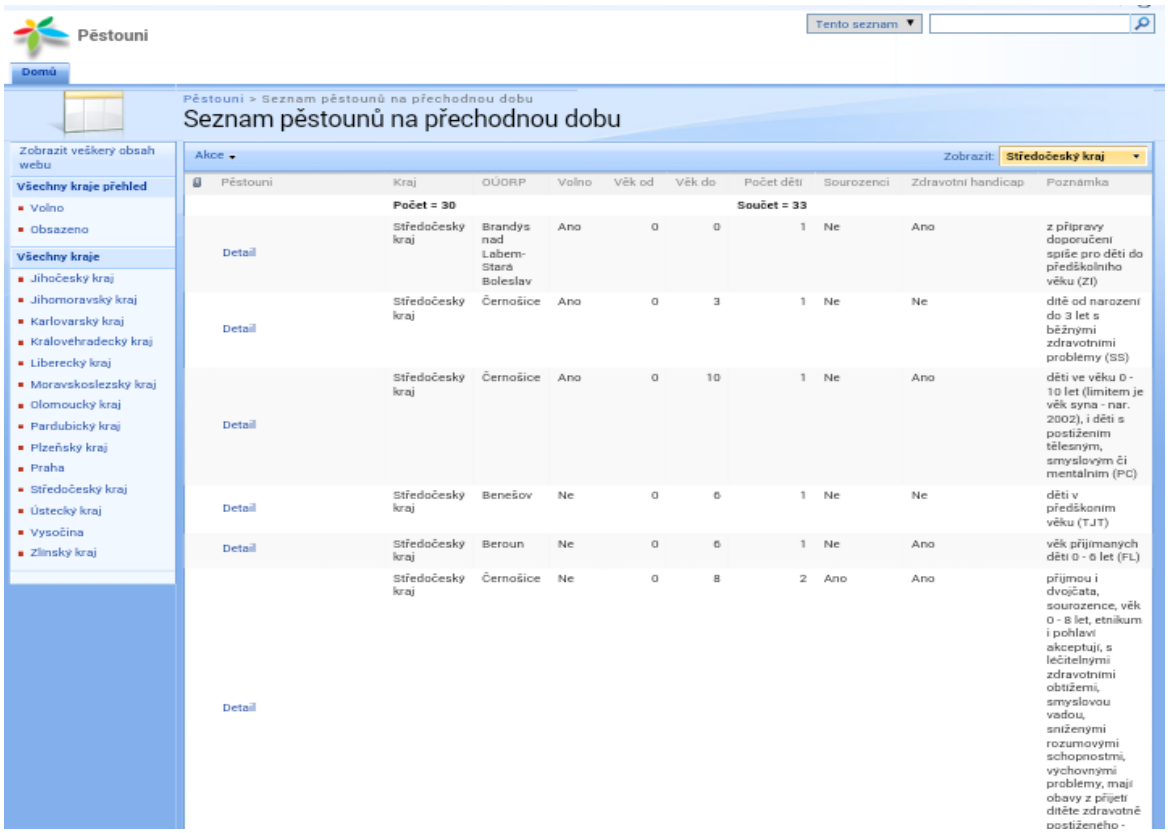

Obrázek č. 2: Evidence pěstounů na přechodnou dobu, Středočeský kraj

(Dostupné 11. 3. 2015 na: http://spext.kr-olomoucky.cz/pestouni/Lists/Seznam%20pstoun%20na%20pechodnou20dobu/Stredocesky_kraj.aspx)

Osobnost pěstouna

Pěstoun by se měl nejen dokázat postarat o cizí dítě, ale také ho citově přijmout i se všemi jeho obtížemi a potřebami. Hlavní motivací by měla být pomoc dítěti. Měl by mít dítě rád, ale ví, že ho nevlastní a tak respektuje vztah dítěte k jeho biologické rodině, jeho kořeny. Je náhradním rodičem po dobu, kdy z různých důvodů dítě nemůže být ve své vlastní rodině. Dítě má být v kontaktu s vlastními rodiči, pokud to pro dítě není ohrožující. Pěstoun musí spolupracovat se sociální pracovnicí dítěte a dalšími odborníky. Pěstounem na přechodnou dobu se může stát člověk s uspokojenými rodičovskými potřebami, s vyřešeným partnerským vztahem (manželství nebo stabilní partnerství) nebo monoparentní rodina. Manželé či partneři musí absolvovat přípravu oba, i když pěstounem se chce stát jen jeden.

Finanční zajištění pěstouna na přechodnou dobu

Nárok na odměnu pěstouna na přechodnou dobu má osoba v evidenci, pokud jsou oba manželé v evidenci, náleží odměna pouze jednomu z nich. Výše odměny činí za kalendářní měsíc 20 tisíc Kč hrubého (z toho se strhává záloha na daň z příjmu, pojistné na sociální zabezpečení a pojistné na všeobecné zdravotní pojištění). Tuto odměnu pobírá ode dne zařazení do evidence. Pečuje-li pěstoun alespoň o jedno dítě a toto dítě je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II, III, nebo IV, odměna činí 24 tisíc Kč hrubého.

Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nezletilé nezaopatřené dítě svěřené do pěstounské péče, nejdéle však do 26 roku jeho věku. Výše příspěvku za kalendářní měsíc je pro dítě do 6 let věku 4 500 Kč, od 6 do 12 let je 5 550 Kč, od 12 do 18 let 6 350 Kč a od 18 do 26 let 6 600 Kč.

Jde-li o dítě, které splňuje určitý stupeň závislosti na péči fyzické osoby, výše příspěvku se liší podle věku dítěte a stupně závislosti.

Tabulka č. 1: Příspěvky na péči o dítě dle stupně závislosti

Dítě ve věku	Dítě ve stupni závislosti I (lehká závislost) Kč	Dítě ve stupni závislosti II (středně těžká závislost) Kč	Dítě ve stupni závislosti III (těžká závislost) Kč	Dítě ve stupni závislosti IV (úplná závislost) Kč
Do 6 let	4 650	5 550	5 900	6 400
6 – 12 let	5 650	6 800	7 250	7 850
12 – 18 let	6 450	7 800	8 300	8 700
18 – 26 let	6 750	8 100	8 600	9 000

(Dostupné 8. 3. 2015 na: https://portal.mpsv.cz/soc/dpp)

Zajímavé je srovnání měsíčních nákladů v kojeneckém ústavu, dětském domově a pěstounské péči. Náklady na jedno dítě v kojeneckém ústavu jsou 46 667 Kč, v dětském domově 24 480 Kč a na jedno dítě v pěstounské péči na přechodnou dobu 15 220 Kč.

1. 6. 2 Práva a povinnosti pěstounů na přechodnou dobu

Pěstoun na přechodnou dobu se musí každý rok povinně vzdělávat, a to minimálně dvacet čtyři hodin školení. Tato školení zajišťuje a financuje doprovázející organizace či OSPOD, kde má pěstoun podepsanou dohodu o výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu.

Citlivé informace o dítěti, osobní údaje či fotky nesmí pěstoun na přechodnou dobu zveřejňovat, ale má právo na veškeré informace týkající se dítěte. Pěstoun dítěti píše tzv. deníček, ve kterém popisuje jeho vývoj, zdravotní stav, pokroky, jak se chová v různých situacích, co má rádo a co ne, a důležité chvíle, které prožilo s ním (a popřípadě s rodinou pěstouna). Dítě má kromě deníčku své fotografie a videa pořízená pěstounem, později tak může lépe pochopit svou minulost.

Proces předávání

Pokud je dítě právně volné, zasedá poradní sbor a hledá se mu adoptivní rodina. Před předáním do adoptivní rodiny je nutný vypracovaný posudek od dětského psychologa a vyplněný dotazník od pediatra. Jakmile se najdou osvojitelé, proběhne první schůzka většinou na neutrálním místě s pracovníky OSPODu, pěstouny a osvojiteli. Dohodnou se na přibližné době trvání předávání. Další schůzky probíhají mezi pěstouny a dítětem a osvojiteli, popřípadě u toho může být doprovázející organizace. Návštěvy se postupně prodlužují, osvojitelé přebírají péči o dítě. Dítě pak může u osvojitelů přespat či strávit víkend, pěstouni jsou s nimi v telefonickém kontaktu. Předáním dítěte nekončí práce pěstounů, poskytují osvojitelům konzultace ohledně dítěte a jeho zvyklostí, dají jim deníček, fotografie a videa dítěte.

Předávání do dlouhodobé pěstounské péče probíhá podobně, zatímco předávání do biologické rodiny probíhá za úplně jiných podmínek. Při sanaci rodiny se předávání dítěte uskutečňuje za zvýšené asistence sociální pracovnice rodiny a dítěte.

Zatěžujícím faktorem by mohla být velká vzdálenost bydliště pěstounů na přechodnou dobu a bydliště budoucích rodičů. Rizikem by mohlo být nerespektování tempa předávání dítěte, čím je dítě starší, tím by doba postupného předávání měla být delší a pozvolnější.

1. 6. 3 Zahraniční zkušenost s pěstounskou péčí na přechodnou dobu

Ve 20. letech 20. století u nás fungovaly různé typy pěstounské péče. Po roce 1948 bylo přibližně pět tisíc dětí odebráno z pěstounských rodin a umístěno do ústavní výchovy. Během komunistického režimu se na pěstounskou péči pozapomnělo, až díky odborníkům, zabývajících se psychickou deprivací, se k ní začalo postupně navracet. Častým argumentem kritiků pěstounské péče na přechodnou dobu je to, že byla do naší kultury uměle zasazena a tudíž sem nepatří. Pravdou je, že zde byla již za dob Československa. V následujících řádcích bych chtěla zmínit některé země, kde je pěstounská péče hlavním řešením pro ohrožené děti.

Slovensko

První změny v systému náhradní rodinné péče nastaly už po rozdělení Československa. Roku 1994 se změnily názvy školských zařízení náhradní výchovy, o dva roky později se dětské domovy přesunuly z rezortu školství a rezortu zdravotnictví do sociálního rezortu. Transformace systému spočívala především ve větší snaze umisťovat ohrožené děti do náhradních rodin, ve zlepšování materiálních podmínek v dětských domovech, v sanaci biologické rodiny, a ve srozumitelnějších zákonných normách. V České republice došlo k určitým změnám až roku 2002. (Škoviera, 2007)

Na Slovensku v rámci náhradní výchovy v rodině působí náhradní rodič/vychovatel, pěstoun a profesionální náhradní rodič. Profesionální náhradní rodič na Slovensku je možným ekvivalentem pěstouna na přechodnou dobu u nás. Profesionální náhradní rodič ve svém domácím prostředí pečuje o jedno až tři děti. Do jeho péče děti nesvěřuje soud. Pokud má dítě nařízenou ústavní výchovu, a je umístěno do instituce, se kterým má profesionální náhradní rodič uzavřený pracovní poměr, přechází do jeho péče. V případě, že zaměstnavatel (dětský domov, krizové středisko apod.) poskytuje odbornou podporu a pomoc profesionálním rodičům a svěřeným dětem, jedná se o efektivní řešení především pro děti se zdravotním postižením či s poruchami chování. Profesionální náhradní rodič dostává mzdu, a jsou na něj kladeny nároky z hlediska jeho odborné pedagogické způsobilosti. (Škoviera, 2007)

Rakousko

Rakousko má propracovaný systém náhradní rodinné péče. Pěstounské péči na přechodnou dobu tak jak ji známe v České republice, se v Rakousku nejvíce podobá krizová pěstounská péče a krátkodobá pěstounská péče. Pro dítě, které z vážných důvodů (například hospitalizace rodičů, změna sociálních podmínek atp.) nemůže být ve své biologické rodině, je k dispozici krizová pěstounská péče. Dítě v ní setrvá po tři měsíce, mezitím se upravuje situace tak, aby se dítě mohlo vrátit do biologické rodiny. Krátkodobá pěstounská péče může trvat až jeden rok. V rámci této péče také zůstává zachován kontakt s biologickou rodinou, úřad pro mládež spolupracuje jak s pěstouny, tak s rodiči na brzkém návratu dítěte do rodiny. V Rakousku funguje klasická pěstounská péče jako u nás, je vhodná pro děti, které se s vysokou pravděpodobností do své rodiny nevrátí. V Rakousku mají své místo tzv. rodinní pedagogové, kteří se věnují dětem se specifickými problémy.

Jsou to zaměstnanci institucí a specializují se na krátkodobou pěstounskou péči. (Bláhová, 2014)

Velká Británie

Pěstounská péče má ve Velké Británii dlouholetou tradici. Cílem je, aby žádné dítě nemuselo být v ústavní péči. Ve Velké Británii je šest druhů pěstounské péče, existuje tak více možností, kam dítě umístit podle jeho individuální situace. Přechodné pěstounské péči se nejvíce podobají tři typy, a to azylová či emergentní pěstounská péče, krátkodobá pěstounská péče a střednědlouhá pěstounská péče.

Služby azylové či emergentní pěstounské péče využívají nejčastěji policisté nebo sociální pracovníci, kteří potřebují co nejrychleji umístit ohrožené dítě. Pěstouni jsou schopni okamžitě přijmout dítě na neurčitou krátkou dobu, než se vyřeší jeho situace. Pěstouni dostávají odměnu za každé svěřené dítě a také příspěvek za to, že jsou neustále v pohotovosti. Do krátkodobé pěstounské péče jsou svěřovány děti na dočasnou dobu, většinou se jedná o malé děti před adopcí, nebo v případě nouzové situace v biologické rodině či z diagnostických důvodů. Střednědlouhá pěstounská péče je nejčastější formou pěstounské péče. Trvá od sedmi týdnů do dvou let. Během této doby by se měla stabilizovat či zlepšit rodinná situace dítěte. Dítě se s rodiči po tuto dobu stýká. V některých případech se ze střednědlouhé pěstounské péče stává dlouhodobá pěstounská péče. (Bláhová, 2014)

V Evropě patří Česká republika mezi poslední země, kde se předškolní děti umisťují do ústavních zařízení.

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část je založena na rozhovorech s pěstouny a jejich analýze. V České republice je k datu 21. dubna 2015 tři sta devadesát sedm pěstounů na přechodnou dobu. Prostřednictvím organizace Rozum a Cit jsem měla možnost udělat rozhovory s jedenácti pěstouny. V rozhovorech jsem se zaměřila na to, co je vedlo k rozhodnutí stát se pěstounem na přechodnou dobu, zda mají početnou rodinu či nakolik pro ně byla náplň přípravných kurzů přínosem.

2. 1 METODOLOGIE ŠETŘENÍ

S šetřením jsem se obrátila na doprovázející organizaci Rozum a Cit, protože evidence pěstounů na přechodnou dobu je sice veřejná, ale neobsahuje osobní a kontaktní údaje rodin, a příslušné OSPODy jména pěstounů nesdělují. Získaná data jsou anonymní, tudíž nejsou uvedena jména pěstounů, ani kraj, pod který spadají.

Rozhovory proběhly na vzdělávacích akcích v Říčanech, kde je sídlo organizace. Pokládala jsem pět otázek v rámci polostrukturovaného rozhovoru, v jehož rámci byl prostor pro volné vyjádření pěstounů. Respondenti byli ujištěni, že bude zachována jejich anonymita a jimi poskytnutá data budou použita pouze pro potřeby šetření v mé bakalářské práci.

Použit byl polostrukturovaný rozhovor, který definuje Švaříček takto: *„Polostrukturovaný rozhovor můžeme definovat jako nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek. Prostřednictvím hloubkového rozhovoru jsou zkoumáni členové určitého prostředí, určité specifické sociální skupiny s cílem získat stejné pochopení jednání událostí, jakým disponují členové dané skupiny.“* (Švaříček a Šeďová, 2007, str. 159-160)

Přepisy rozhovorů byly vyhodnoceny pomocí kvalitativní analýzy dat. Kvalitativní analýza dat je nenumerická, nepředkládá rozložení jevu v populaci, ale evidenci o tom, že daný jev existuje a je určitým způsobem strukturován. Kvalitativní analýza je do značné míry popisná, až literární. (Švaříček a Šeďová, 2007)

2. 1. 1 Účel a cíl šetření

Pěstounská péče na přechodnou dobu je náročná především po psychické stránce, je tedy potřeba, aby pěstouni byli zralí a odolní lidé s velice dobrými komunikačními schopnostmi. Měli by zvládat případné potíže, které si dítě s sebou nese.

Účelem výzkumu bylo hledání motivů, které respondenty vedly k rozhodnutí stát se pěstounem na přechodnou dobu, zjištění jejich rodinného zázemí, reakce okolí a dozvědět se, jak hodnotí přípravné kurzy.

Cílem bylo ověření několika předpokladů. Prvním předpokladem bylo, že lidé, kteří jsou pěstouny, mají zkušenosti s obory jako je pedagogika, sociální práce, psychologie, a také, že mezi jejich priority patří rodina a považují za smysluplné pomáhat ohroženým dětem. Druhý předpoklad měl ukázat, že pěstouni mají početnou rodinu, tj. více než jedno či dvě děti. Třetí předpoklad měl ověřit přínosnost odborné přípravy pěstounů. Cílem bylo také zjištění názoru pěstounů na náplň přípravných kurzů.

Omezení výzkumu spočívalo v tom, že je v České republice stále málo pěstounských rodin na přechodnou dobu. Limitem výzkumu je subjektivní pohled respondentů.

2. 1. 2 Vzorek respondentů

Otázky byly pokládány pouze pěstounům na přechodnou dobu zařazeným do evidence. Respondentů bylo jedenáct. Z důvodu zachování anonymity nejsou uvedena jejich jména ani kraj, ze kterého pocházejí. Přínosem je, že nejsou všichni z jednoho kraje, ale například z kraje Středočeského, Libereckého, Královéhradeckého, Olomouckého, Jihočeského, Severomoravského či z Prahy.

Z rozhovorů vyplynulo, že respondenti se před tím, než se stali pěstouny, pohybovali v oblasti psychologie, pedagogiky či sociální práce. Objevili se mezi nimi například učitelka, zdravotní sestra z kojeneckého ústavu, dobrovolnice z kojeneckého ústavu, sociální pracovnice, pedagožka z pedagogicko-psychologické poradny, romská asistentka, pracovnice Linky bezpečí a další.

2. 1. 3 Metoda získávání dat

Hlavní metodou získávání dat byl polostrukturovaný rozhovor. V kvalitativním výzkumu je rozhovor nejpoužívanější metodou sběru dat. Umožňuje prostor pro navázání důvěry mezi tazatelem a dotazovaným, otázky určují rámec rozhovoru. Rozhovor byl zvolen z toho důvodu, aby byl zjištěn pohled členů dané skupiny bez omezování výběrem položek v dotazníku. Otázky musí být formulovány tak, aby předem nepodsouvaly odpověď, a musí dostatečně vystihnout oblast výzkumu. Příliš osobní otázky nejsou vhodné.

Cílem rozhovoru bylo porozumět motivům, očekáváním a okolnostem týkajících se pěstounské péče na přechodnou dobu. V rozhovoru bylo položeno pět otázek ohledně motivace vedoucí k rozhodnutí stát se pěstounem na přechodnou dobu, vlastní rodiny (počtu vlastních dětí), reakcí z okolí pěstouna na přechodnou dobu, absolvování přípravných kurzů a jejich náplně, a očekávání od pěstounské péče na přechodnou dobu.

Pro uskutečnění rozhovoru je nutné získat povolení zaznamenat poskytnuté údaje a seznámit respondenta s účelem a cílem výzkumu.

Sběr dat probíhal v prostorách organizace Rozum a Cit na konci sezení skupiny pěstounů. Respondenti byli velmi ochotní a sdílní. Byli ujištěni, že zůstanou v anonymitě a účelem rozhovoru je výzkum v bakalářské práci na téma Raná pěstounská péče. Výpovědi byly zaznamenány formou stručných písemných poznámek.

2. 1. 4 Analýza dat

Rozhovory byly očíslovány od 1 do 11 (autentický přepis viz příloha č. 2). K analýze dat bylo přistupováno jak z realistického hlediska (výpověď respondenta je pravdivý popis reality), tak z narativistického (výpověď je jeho způsobem pojetí reality). Data byla zpracovávána pomocí kvalitativní analýzy. Při analýze dotazníků bylo důležité vytvořit tzv. analytický obraz, příběh. Podoba analýzy je spíše literární, než numerická. Bylo zjišťováno, o čem získaná data vypovídají a jakou mají hodnotu.

Vyhodnocení

Tabulka č. 2: Vyhodnocení otázky č. 1

Respondent č.:	Otázka č. 1: Co vás vedlo k rozhodnutí stát se pěstounem na přechodnou dobu?
1	Náhodné seznámení s dlouhodobými pěstouny.
2	Zájem o ohrožené děti už od narození vlastních dětí.
3	Práce na Lince bezpečí, v psychoterapeutické poradně, a především dobrovolnictví v kojeneckém ústavu.
4	Práce v sociální oblasti – sociální pracovnice, zájem pomoci dětem.
5	Asistentka pedagoga pro romské děti, k pomoci dětem tíhla vždy, má adoptované dvě romské dívky.
6	Práce v pedagogické oblasti – učitelka na druhém stupni ZŠ. Zjistila si informace a oslovilo ji to.
7	Její přítelkyně je pěstounskou na přechodnou dobu, snaha pomoci dětem.
8	O pěstounské péči na přechodnou dobu se dozvěděla od sociální pracovnice, ke konečnému rozhodnutí ji vedla víra, láska k dětem a touha pomoci.
9	Připadalo jí to jako jediné možné řešení pro děti místo ústavní péče. Jakmile se o to začala zajímat, zarazily ji vysoké počty dětí v ústavní péči.
10	Zdravotní sestra v jeslích, pak práce v mateřské škole. K dětem měla blízko odjakživa, toto řešení pro ohrožené děti jí připadalo správné.
11	Práce v kojeneckém ústavu – zdravotní sestra. Trápilo ji, že se dětem nemůže věnovat individuálně, tak jak to potřebují.

Z odpovědí na otázku vyplynulo, že většina respondentů se dříve pohybovala v oblasti pedagogiky, psychologie, krizové intervence, sociální práce, či zdravotní péče. Někteří respondenti na pěstounskou péči na přechodnou dobu natrefili náhodou, a oslovilo je to natolik, že se rozhodli podstoupit vše, co souvisí s přípravou. Respondenti jako hlavní motivaci uváděli touhu pomoci ohroženým dětem, v jedné odpovědi se objevila víra. Žádný z respondentů jako motivaci neuvedl finanční odměnu.

Tabulka č. 3: Vyhodnocení otázky č. 2

Respondenti	Otázka č. 2: Máte vlastní děti? Kolik jim je let, co dělají? Co si myslí o pěstounské péči na přechodnou dobu?
1	Ano, má. Tři dospělé syny, 30 let, 28 let, 25 let. Chodí do práce a mají vlastní děti. O pěstounské péči na přechodnou dobu si myslí, že je prospěšná, líbí se jim, že je zaznamenána historie dítěte (deníček, fotky).
2	Ano, má tři dcery, 11 let, 13 let, 16 let. Dvě z nich jsou na základní škole, jedna studuje střední školu. Jsou nadšené a pomáhají.
3	Ano, má jednoho syna, 19 let. Studuje střední školu. Jejich rozhodnutí přijal bez problémů.
4	Ano. Má sedm dětí. Čtyři syny, 12 let - ZŠ, 18 let - SŠ, 21 let - VŠ, 25 let - práce. A tři dcery, 19 let - SŠ, 21 let - VŠ, 23 let - práce. Všechny reagovali pozitivně.
5	Ano, má čtyři dcery. Dvě adoptované, 20 let - VOŠ, 18 let - práce. Dvě vlastní, 13 let a 8 let, obě chodí na základní školu.
6	Ano, má čtyři děti, dvě dcery 22 let - práce, 24 let - práce. A dva syny 18 let - SŠ, 21 let - práce. Pěstounskou péči na přechodnou dobu hodnotí kladně.
7	Ano, má tři děti. Dva syny, 19 let - SŠ, 24 let - VŠ a jednu dceru, 23 let - VŠ. O pěstounské péči na přechodnou dobu říkají, že je to dobrá věc.
8	Ano, má tři děti. Dvě dcery, 28 let, má dětskou mozkovou obrnu, 26 let - práce. Syn 18 let - SŠ. Všechny děti jsou pro pěstounskou péči.
9	Ano, má dvě děti, dceru a syna. Dceři je 22 let, studuje VŠ, synovi 16 let, studuje SŠ. Obě děti souhlasily, myslí si, že je to smysluplné a pomáhají.
10	Ano, má čtyři děti. Tři syny, 22 let, 20 let, 18 let. A nevlastní dceři je 17 let.
11	Ano, má dvě děti, syna 14 let a dceru 12 let. Obě chodí na ZŠ. Děti ji podporují, s dětmi pomáhají a mazlí se s nimi. Berou to jako správnou věc.

Druhá otázka v rozhovoru směřovala k vlastním dětem, podmínkou ke schválení pro pěstounskou péči na přechodnou dobu je naplnění rodičovských potřeb. Tato otázka měla potvrdit předpoklad, že lidé, kteří se věnují pěstounské péči na přechodnou dobu, mají početné rodiny. Jeden respondent uvedl, že má jedno dítě a dva respondenti mají dvě děti. Zbývajících osm respondentů má tři a více dětí. Předpoklad se tak částečně naplnil.

Tabulka č. 4: Vyhodnocení otázky č. 3

Respondenti	Otázka č. 3: Jak na pěstounskou péči na přechodnou dobu reaguje vaše okolí?
1	Okolí rozhodnutí přijalo dobře, jak její blízcí, tak známí a sousedé. S negativními reakcemi se nesetkala.
2	Okolí reagovalo dobře, ale zaznamenala občasné výkyvy.
3	Známí nosí věci pro děti, oblečení a hračky, zajímají se o její profesi. Rodina pěstouňátka přijímá pozitivně.
4	Okolí reaguje výborně, negativní reakce nezaznamenala.
5	Reakce okolí byly víceméně dobré, o kladných ohlasech ví, o záporných se dozvěděla z doslechu.
6	Ohlasy na pěstounskou péči na přechodnou dobu jsou kladné, nezaznamenala žádné negativní.
7	Okolí reaguje vesměs dobře, až na pár sousedek staršího věku.
8	Okolí reagovalo kladně, fandí jim.
9	Okolí reagovalo spíše kladně, respondentka se setkala s jedním negativním ohlasem, podle ní zapříčiněným absolutní neinformovaností.
10	Blízké okolí reagovalo vstřícně, setkala se i s negativními reakcemi.
11	Reakce okolí byly v pohodě, kamarádi jsou dlouhodobí pěstouni. Její maminka byla nadšená, ráda pomáhá.

Třetí otázka se zabývala reakcemi okolí na pěstounskou péči na přechodnou dobu. Většina respondentů odpovídala, že okolí reagovalo velice pozitivně, také proto, že jim mohli vysvětlit princip a smysl této profese. Negativními reakcemi se respondenti nechtěli příliš zabývat, vysvětlovali je nedostatečnou informovaností okolí. Ve většině případů také blízké okolí reagovalo kladně. Objevila se i odpověď, že přátelé dětem v péči nosí oblečení nebo hračky. Podporují je tak nejen slovy pochvaly, ale i materiálně.

Tabulka č. 5: Vyhodnocení otázky č. 4

Respondenti	Otázka č. 4: Absolvovali jste přípravné kurzy? A pokud ano, kde? Co si o nich myslíte, byly pro Vás přínosné?
1	Ano. Přípravné kurzy absolvovala v Chrudimi, v o. s. Amalthea. Hodnotí je jako kvalitní a super.
2	Ano. Kurzy absolvovala v Asociaci náhradních rodin ČR, jejich lektoři Štefan Sarkózy a Maria Kerekesova byli ze Slovenska. Byla nadšená, velmi kvalitní kurz.
3	Ano. Přípravné kurzy absolvovali. Třicet dva hodin u o. p. s. Natama, tam to bylo super, líbilo se jim, že informace byly podávány interaktivní formou. Tyto kurzy jim Magistrát hl. m. Prahy uznal. Dalších čtyřicet hodin absolvovali v Dětském centru Paprsek. V DC Paprsek proběhly přednášky, které nebyly záživné, jen záchranáři s první pomocí byli dobří. Původně chtěli věkové rozmezí přijímaných dětí 0-3 roky, v průběhu absolvování kurzů se rozhodli, že ho rozšíří na 0-6 let.
4	Ano. Kurzy absolvovala v Dětském centru Paprsek, nezaujaly ji. Byla tam jako jediná pěstounka na přechodnou dobu, dozvěděla se pouze obecné informace o adopcích.
5	Ano. Kurzy absolvovala v Centru psychologicko-sociálního poradenství Středočeského kraje v Rakovníku. Kurzy jí daly hodně, část kurzu byla věnovaná etnickým skupinám. Na kurzu se sešli příjemní lidé, vzájemně si předávali informace.
6	Ano. Kurzy absolvovala v Hradci Králové, v Trialog o. s., školení Pride. Byla docela spokojená, jen místy jí to připadalo příliš v americkém stylu, který nemá moc ráda.
7	Ano. Kurzy absolvovala v Dětském centru Paprsek, v Rodinném centru Zdeňka Matějčka v Hloubětíně. Z kurzů má rozporuplné pocity, spíše to byly přednášky bez zpětné vazby.
8	Ano. Kurzy absolvovala v Rakovníku, líbilo se jí tam. Dozvěděla se zajímavé informace.
9	Ano. Kurzy absolvovala v Centru psychologicko-sociálního poradenství Středočeského kraje v Rakovníku. Kurzy hodnotí jako přínosné a zajímavé. Odborníci byli dobří, odpovídali na otázky. Líbilo se jí, že kurzy neobsahovaly jen fakta, ale že se mohla aktivně zapojit.
10	Ano, kurzy absolvovala v Poradně pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy pro Liberecký kraj. Kurzy byly přínosné - část o chování a vnímání dítěte byla skvěle propracovaná, ale bohužel nemají zpětnou vazbu, ptali se, co by vlastně chtěli vědět.
11	Ano, kurzy absolvovala v Rakovníku, byly pro ni přínosné.

Další otázka byla zaměřena na přípravné kurzy. Pro schválení žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu bylo povinné absolvování přípravných kurzů, všichni respondenti ji tedy splnili. Čtyři respondenti jako místo svých přípravných kurzů uvedli Centrum psychologicko-sociálního poradenství Středočeského kraje v Rakovníku, tyto kurzy byly hodnoceny velice pozitivně, jako klad bylo udáváno to, že byly interaktivní. Líbilo se jim, že odborníci ochotně odpovídali na otázky. Dalším místem kurzů bylo uváděno Dětské centrum Paprsek, tam kurzy absolvovali tři respondenti. Spokojeni nebyli, především proto, že kurzy byly pouze formou přednášek, bez zpětné vazby, jedna respondentka uvedla, že na těchto kurzech byla jako žadatelka o pěstounskou péči na přechodnou dobu jediná, všichni ostatní byli žadatelé o adopci. Náplň kurzu pro ni tedy přínosná nebyla. Přípravné kurzy v Poradně pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy pro Liberecký kraj respondentka hodnotila velice kladně, měla pouze jedinou výtku, a to, že nemají zpětnou vazbu, a tak nevědí, na co se na kurzech zaměřit. V o. s. Trialog se uskutečnily kurzy pro Královéhradecký kraj, respondentka je hodnotila pozitivně. Pouze se jí nelíbil americký směr školení Pride. V o. p. s. Natama byly přípravné kurzy hodnoceny jako přínosné, stejně tak v o. s. Amalthea v Chrudimi. Jako velice přínosné byly ohodnoceny přípravné kurzy v Asociaci náhradních rodin ČR, kde přednášeli lektoři ze Slovenska.

Z odpovědí vyplývá rozdílnost kvality přípravných kurzů, přestože tyto kurzy se mohou pořádat pouze s akreditací MPSV. V každém kraji organizuje kurzy někdo jiný.

Tabulka č. 6: Vyhodnocení otázky č. 5

Respondenti	Otázka č. 5: Splnila se Vaše očekávání? Překvapilo Vás něco, nebo naopak zklamalo?
1	Ano, respondentka je moc spokojená.
2	Ano, respondentka je maximálně spokojená, zatím měla v péči právně komplikované případy táhnoucí se delší dobu. Děti měla v péči v rozmezí od deseti až čtrnácti měsíců od novorozence. Teď je čerstvě po předávání, odpočívá a nabírá síly.
3	Ano. Respondenti jsou nad očekávání spokojeni spokojení, přes počáteční problémy vše super. (více níže viz rozhovor č. 3)
4	Ano. Očekávání se splnila, je spokojená. Měla v péči osm miminek. Teď je po předávání odpočatá a za dalším miminkem chodí do kojeneckého ústavu. Zklamal jí přístup soudů a úřadů.
5	Ano, zatím je velmi spokojená. Má dvouletého chlapečka, se kterým dojíždí do vězení za jeho biologickým otcem. Chlapeček se k němu v dohledné době vrátí.
6	Ano. Pěstounská péče na přechodnou dobu jí naplnila smysl života.
7	Ano, její očekávání se splnila. Je velmi spokojená. Teď má páté miminko.
8	Ano, je spokojená. I když očekávala spíše miminka. Zatím má dva starší sourozence (5 a 6 let).
9	Ano, je spokojená. Má první miminko. Byla si pro ně rovnou z porodnice. Zklamal jí přístup úřadů, a překvapilo ji, jak moc si dokáže zamilovat cizí dítě.
10	Ano, očekávání se splnila, je spokojená.
11	Ano, očekávání se splnila. Je spokojená. Nepřekvapilo ji nic, ale zklamal ji přístup doprovázející organizace, která podporuje příliš rychlý proces předávání.

Poslední otázka se zabývala očekáváním pěstounů od jejich profese. Ve všech případech byla očekávání naplněna, respondenti uvedli, že jsou spokojení. Svěřili se s určitými problémy, které s pěstounskou péčí na přechodnou dobu souvisí. V odpovědích se objevilo zklamání z přístupu úřadů a soudů. Jedna respondentka uvedla, že ji zklamal přístup doprovázející organizace, která tlačí na urychlení procesu předávání. Co se týče překvapení, respondenty nic nenapadalo, pouze jedna pěstounka odpověděla, že ji překvapilo, jak moc si dokáže zamilovat cizí dítě. Respondenti se lišili v počtech dětí, které

měli v péči. Uběhla tedy různá doba od schválení jednotlivých pěstounů na přechodnou dobu. V odpovědích převládalo pozitivní ladění pěstounů.

2. 1. 6 Interpretace výsledků šetření

Z rozhovorů vyplynulo, že současní pěstouni na přechodnou dobu se pohybovali v sociální, pedagogické a zdravotní sféře, jsou to lidé z oboru. Nebyli to lidé, kteří by výrazně změnili profesi. Zajímají se o děti ohrožené či jinak znevýhodněné. Při rozhovorech se potvrdil první předpoklad, tedy, že se jedná o osoby pohybující se v oboru pedagogiky, psychologie, sociální práce apod.

Druhý předpoklad byl, že tito lidé mají početnější rodiny, což se z výsledků šetření částečně potvrdilo. O rodině mluvili jako o své hlavní prioritě.

Zajímavým zjištěním bylo, že přímé okolí pěstounů reaguje kladně, zajímají se a chtějí pomoci. Myslím, že je to proto, že se v konfrontaci s realitou nenechají ovlivnit médii, která například tvrdí, že je tento typ pěstounské péče byznys, či že děti putují z rodiny do rodiny, apod. I přesto se pěstouni na malých vesnicích nevyhnou pomluvám. Negativní ohlasy ve většině případů plynou z nedostatečné informovanosti.

Dle respondentů byly přípravné kurzy přínosné, nejvíce je bavily, pokud byly interaktivní. Negativně hodnocené byly kurzy pořádané DC Paprsek, respondenti o nich mluvili jako o nepříliš přínosných přednáškách. Odbornou přípravu absolvovalo všech jedenáct respondentů, její absolvování bylo jedním z hlavních kritérií ke schválení žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu.

V rozhovorech respondenti svá očekávání hodnotili jako naplněná, i přes určité problémy jsou pěstouni spokojení. V odpovědích se objevilo zklamání z přístupu úřadů a soudů.

Šetření bylo úspěšné, ukázalo motivace respondentů, názory jejich dětí, a nejen blízkého okolí, také jejich očekávání od profese pěstouna na přechodnou dobu. Díky šetření se podařilo zjistit postoje k přínosu přípravných kurzů a jejich náplně, respondenti absolvovali přípravné kurzy v různých organizacích, a tak vznikla možnost dozvědět se jejich mínění o nich.

ZÁVĚR

Raná pěstounská péče na přechodnou dobu je jedinou možností nahrazující rodinu pro nechtěné narozené děti před adopcí a pro děti, jejichž biologická rodina dočasně nemůže či se neumí o ně postarat. Vychovává budoucí generací lidí, která by z důvodu sociálního znevýhodnění musela vyrůstat v ústavních zařízeních. Deprivace v ústavních zařízeních je prokázaná a mnoho okolních států se dokázalo zařídit tak, aby ji jejich nejmenší občané nemuseli prožívat.

Dle mého názoru má pěstounská péče na přechodnou dobu své limity, například pokud se z různých důvodů delší dobu nedaří najít pro dítě vhodnou rodinu, prodlužuje se pobyt u přechodných pěstounů. Do tohoto druhu náhradní rodinné péče by tak měly být umisťovány pouze děti, u kterých se předpokládá, že se jim v co nejkratší době najde konečná pečující rodina. Dalším limitem by mohl být uspěchaný a necitlivý proces předávání dítěte do stálé rodiny, což by dítě traumatizovalo a smysl pěstounské péče na přechodnou dobu by byl zmařen. Pro starší děti je tento druh péče méně vhodný, protože pokud se nejedná o sanaci biologické rodiny, je umisťování starších dětí problematičtější. Pro pěstouny by možnost umístění dítěte do ústavní péče (pokud se nepodaří vyřešit situaci dítěte v zákonné lhůtě) mohla vyvolat pocit zmaru. Rizikovým faktorem by také mohl být syndrom vyhoření pěstounů, kteří budou bez odpočinku a řádné supervize.

Teoretická část bakalářská práce přináší na základě odborných pramenů charakteristiku pojmů raná pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu, náhradní rodinná péče, deprivace a dalších. V úvodních kapitolách seznamuje s psychickým vývojem v raných obdobích života jedince a poukazuje na význam, který má péče o dítě v rodině. Závěrečné kapitoly jsou věnovány výběru, odborné přípravě pěstounů, finančním prostředkům zajišťujícím pěstounskou péči na přechodnou dobu, právům a povinnostem pěstounů, a procesu předávání dítěte z pěstounské péče na přechodnou dobu. Druhá, praktická část bakalářské práce je založena na rozhovorech s přechodnými pěstouny. Zjišťovány byly například motivy vedoucí k rozhodnutí stát se pěstounem, údaje o vlastních dětech, názory na přípravné kurzy apod.

V České republice byla přechodná pěstounská péče uzákoněna v roce 2006, více se ale začala využívat až po novele z roku 2013, která pozměnila odměny přechodných pěstounů. Bylo by ale nespravedlivé tvrdit, že si lidé toto povolání vybírají pro peníze, jednak proto, že se jedná o dvaceti čtyř hodinovou práci a pokud se finanční odměna

rozpočítá, pěstoun svou práci vykonává za 24 Kč na hodinu, což je v této době žalostně málo, a jednak proto, že ve většině případů dětí svěřených do této péče se nejedná o děti bezproblémové, ale právě naopak. V současné době je v České republice přes tři sta osmdesát přechodných pěstounských rodin, doufám, že se toto číslo bude nadále zvyšovat, a dětí v kojeneckých ústavech ubývat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Prameny:

BOWLBY, John. Attachment and Loss: Loss, Sadness and Depression. Volume 3. London: Pimlico 1998. ISBN 9780712666268

BOWLBY, John. Odloučení: Kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem. Praha: Portál 2012. ISBN 9788026200765

BOWLBY, John. Vazba: Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem. Praha: Portál 2010. ISBN 9788073676704

BRISCH, H. Karl. Poruchy vztahové vazby: od teorie k terapii. Praha: Portál 2011. ISBN 9788073678708

BUBLEOVÁ, Věduna, DECKÁ, Jana, HADERLOVÁ, Věra, HOLÁ, Barbora, MÁLIKOVÁ, Jaroslava, VÁVROVÁ, Alena. Pěstouni mají právo na služby: Praktický průvodce pro náhradní rodinnou péči. Praha: Občanské sdružení Rozum a Cit, 2007.

DUNOVSKÝ, Jiří, DYTRYCH, Zdeněk, MATĚJČEK, Zdeněk. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha: Grada Publishing, 1995. ISBN 8071691925

ERIKSON, Erik H. Životní cyklus rozšířený a dokončený. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN ISBN 807106291X

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. Psychická deprivace v dětství. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 9788024619835

LANGMEIER, Josef. Vývojová psychologie pro dětské lékaře. Praha: Avicenum 1991. ISBN 8020100989

MACELA, Miloslav. Postupy spojené s umisťováním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu. Praha: MPSV, 2013

MATĚJČEK, Zdeněk. Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál, 2008. ISBN 9788073675042

MATĚJČEK, Zdeněk a kol. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál 1999. ISBN 8071783048

MATĚJČEK, Zdeněk. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994. ISBN 8085282836

MATĚJČEK, Zdeněk, KOLUCHOVÁ, Jarmila, BUBLEOVÁ, Věduna, KOVAŘÍK Jiří, BENEŠOVÁ, Lucie. Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál 2002. ISBN 8071786373

PTÁČEK, Radek, KUŽELOVÁ, Hana. Vývojová psychologie pro sociální práci. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2013. ISBN 9788074210600

SATIR, Virginia. Kniha o rodině. Praha: Práh 1994. ISBN 8090132502

ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĎOVÁ Klára. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál 2007. ISBN 9788073673130

VÁGNEROVÁ, Marie. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči. Praha: Středisko náhradní rodinné péče 2012c. ISBN 9788087455142

VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál 2012b. ISBN 9788026202257

VÁGNEROVÁ Marie. Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání. Praha: Karolinum 2012a. ISBN 9788024621531

Sekundární literatura:

BLÁHOVÁ, Štěpánka. Pěstounská péče na přechodnou dobu: Proces předávání dítěte do biologické rodiny: diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta pedagogická, 2014. Vedoucí diplomové práce: Eva Šotolová

DAVIDO, Roseline. Kresba jako nástroj poznání dítěte: Dětská kresba z pohledu psychologa. Praha: Portál 2008. ISBN 9788073674151

ŠKOVIERA, Albín. Trendy náhradnej výchovy. Bratislava: Petrus 2007. ISBN 9788089233328

Elektronické zdroje:

DOLEŽALOVÁ, Jana. Co by měli učitelé vědět o attachmentu. Metodický portál RVP. [online] Dostupné na: http://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/17903/CO-BY-MELI-UCITELE-VEDET-O-ATTACHMENTU.html/ [Cit. 18. 4. 2015]

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Dávky pěstounské péče. [online] Dostupné na: https://portal.mpsv.cz/soc/dpp [Cit. 8. 3. 2015]

NADACE NAŠE DÍTĚ. Dětská samota. [online]. Dostupné na: http://www.nasedite.cz/cs/projekty/osvetove_kampane/detska_samota [Cit. 17. 11. 2014]

SALAČOVÁ, Lucie, VLČKOVÁ Helena. Dítě v nejlepších rukách: Zavádění nových postupů a metod práce do systému pěstounské péče na přechodnou dobu. Rozum a Cit, 2014

SEZNAM PĚSTOUNŮ NA PŘECHODNOU DOBU. Pěstouni. [online] Dostupné na: http://spext.kr-olomoucky.cz/pestouni/Lists/Seznam%20pstoun%20na%20pechodnou%20dobu/Stredoceskykraj.aspx [Cit. 11. 3. 2015]

STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. Ústavní péče. [online]. Dostupné na: http://www.nahradnirodina.cz/soucasny_system_socialne_pravni_ochrany_deti_v_ceske_republice [Cit. 1. 12. 2014]

ŠANCE DĚTEM. Attachment: o důležitosti citového pouta v životě, o jeho poruchách a léčení. [online]. Dostupné na: http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/attachment-o-dulezitosti-citoveho-pouta-v-zivote-o-jeho-poruchach-a-leceni-89.html [Cit. 18. 4. 2015]

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1 – Systém náhradní rodinné péče v České republice

Obrázek č. 2 – Evidence pěstounů na přechodnou dobu, Středočeský kraj

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 – Příspěvky na péči o dítě dle stupně závislosti

Tabulka č. 2 – Vyhodnocení otázky č. 1

Tabulka č. 3 – Vyhodnocení otázky č. 2

Tabulka č. 4 – Vyhodnocení otázky č. 3

Tabulka č. 5 – Vyhodnocení otázky č. 4

Tabulka č. 6 – Vyhodnocení otázky č. 5

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Otázky v rozhovoru

Otázky pro pěstouny na přechodnou dobu:

1. Co Vás vedlo k rozhodnutí stát se pěstounem?
2. Máte vlastní děti? Kolik jim je let, co dělají? Co si myslí o rané pěstounské péči na přechodnou dobu?
3. Jak na pěstounskou péči reaguje Vaše okolí (rodina, kamarádi, sousedé...)?
4. Absolvovali jste přípravné kurzy? A pokud ano, kde? Co si o nich myslíte, byly pro Vás přínosné?
5. Splnila se Vaše očekávání? Překvapilo Vás něco, nebo naopak zklamalo?

Příloha č. 2 – Přepis rozhovorů

Rozhovor č. 1

„Co Vás vedlo k rozhodnutí stát se pěstounem?“

„No, prvním impulsem pro mě bylo seznámení s dlouhodobými pěstouny. Byla to vlastně náhoda. Pak jsem si začala hledat informace celkově o náhradní rodinné péči, a přitom jsem narazila na pěstounskou péči na přechodnou dobu. Byla jsem z toho tak nadšená, že jsem se nenechala odradit ani opravdu zdlouhavým procesem příprav a schvalování.“

„Máte vlastní děti? Můžu se zeptat, kolik jim je let a co dělají? Také by mě zajímalo, co si myslí o rané pěstounské péči.“

„Mám tři už dospělé syny, je jim 30, 28 a 25 let. Všichni pracují. Myslí si, že je to prospěšná věc, důležitá hlavně pro ty děti. Už mají vlastní děti, tak vidí, jak je důležité se jim věnovat už od mala. Líbí se jim, že pěstouňátkům dělám fotky a píšu deníček.“

„Jak na pěstounskou péči reaguje Vaše okolí? Mám na mysli, rodinu, kamarády, sousedy...“

„Moje okolí to přijalo dobře, vlastně jak moji blízcí, tak známí a sousedé. S negativními reakcemi jsem se nesetkala.“

„Absolvovala jste přípravné kurzy? Kde? Co si o nich myslíte, byly pro Vás přínosné?“

„Kurzy jsem absolvovala v Chrudimi, v organizaci Amalthea. Byly fakt kvalitní, super.“

„Splnila se Vaše očekávání? Překvapilo Vás něco, nebo naopak zklamalo?“

„Myslím, že se moje očekávání splnila, jsem spokojená. Nic mě nenapadá.“

Rozhovor č. 2

„Co Vás vedlo k rozhodnutí stát se pěstounem?“

„Už od porodu svých dětí jsem se zajímala o opuštěné děti, jak jsem se dozvěděla o tomto druhu pěstounské péče, tak jsem byla rozhodnutá, že to chci dělat.“

„Máte vlastní děti? Kolik jim je let, co dělají? Co si myslí o rané pěstounské péči?“

„Mám tři dcery, jedenáctiletá a třináctiletá choděj na základku a šestnáctiletá chodí na střední školu. Holky byly úplně nadšené, doma mi s dětma pomáhaj.S manželem jsme byli v pořadu Děti na tahu, ta nejmladší o tom dokonce dokázala mluvit s Martinem Dejdarem, vysvětlila mu to.“

„Jak na pěstounskou péči na přechodnou dobu reagovalo Vaše okolí, rodina, kamarádi, sousedi?“

„Dobře, ale setkala jsem se i s pomluvami. Vlastně lidem to začalo vadit až po novele, asi si myslí, kdovíjak si díky tomu nežijeme, jak nejsme bohatí. Takže hloupé narážky třeba v obchodě jsem zaslechla.“

„Absolvovala jste přípravné kurzy? A kde? Co si o nich myslíte, byly pro Vás přínosné?

„Kurzy jsem absolvovala v Asociaci náhradních rodin, skvělí byli lektoři ze Slovenska, Štefan Sarkózy a Maria Kerekesova. Přínosné byly určitě, zhodnotila bych je jako kvalitní.“

„Splnila se Vaše očekávání? Překvapilo Vás něco, nebo naopak zklamalo?“

„Jsem maximálně spokojená, zatím jsem měla v péči samé komplikované případy, táhlo se to dlouho. Protahovalo se to kvůli složité právní situaci. Děti jsem měla v péči dlouho, v rozmezí od deseti do čtrnácti měsíců od novorozence. Teď jsem čerstvě po předávání, snažím se odpočívat a nabrat síly na další mimi.“

Rozhovor č. 3

„Co Vás vedlo k rozhodnutí stát se pěstounem?“

„S manželkou máme zkušenosti s ohroženýma dětma. Před tímhle jsme pracovali na Lince bezpečí a v psychoterapeutické poradně Santea. Byli jsme dobrovolníky v kojeňáku v Sulické chovat miminka. Byli jsme z toho dost v šoku, děti plakaly a nikdo tomu nevěnoval pozornost, bylo tam 80 mimin a asi jen 10 matek, které měly snahu se naučit o děti pečovat. Pak jsme se rozhodli stát se pěstouny na přechodnou dobu, těm dětem se tak člověk může víc věnovat individuálně.“

„Máte vlastní děti? Kolik jim je let a co dělají? Co si myslí o rané pěstounské péči?“

„Máme jenom jedno dítě, synovi je 19 let. Chodí na střední školu. Naše rozhodnutí přijal v pohodě, bez problému.“

„Jak na pěstounskou péči reaguje Vaše okolí, rodina, přátelé, sousedi?

„Naše rodina pěstouňátka přijímá hrozně vlídně, známí nám nosí věci pro děti, oblečení a hračky, hodně se zajímají o to, co děláme.“

„Absolvovali jste přípravné kurzy, a pokud ano, kde? Jak je hodnotíte, byly pro Vás přínosné?“

„Kurzy jsme absolvovali. Vlastně 32 hodin u Natamy, tam to bylo super, líbilo se nám, že byly hodně interaktivní. Magistrát nám je uznal, zbytek hodin jsme absolvovali v Dětském centru Paprsek. Tam byly přednášky, které nás ale moc nebavily. Ale záchranáři s první pomocí nás zaujali. Během kurzů jsme s manželkou změnili věk dětí, které bysme přijali. Původně jsme chtěli přijímat děti od narození do tří let, a rozšířili jsme to do šesti let. Máme v plánu rekonstrukci domu, po ní můžeme přijímat děti ještě starší.“

„Splnila se Vaše očekávání? Je něco, co Vás zklamalo nebo překvapilo?“

„Já i manželka jsme nad očekávání spokojení. Na začátku byly určité problémy.“

„Jaké problémy?“

„Do kojeňáku jsme chodili navštěvovat dvouletého chlapečka, po třech návštěvách jsme si ho vzali. Byl deprivovaný. OSPOD chtěl bio rodinu sanovat, matce chlapečka byl vyhledán azylový dům, postupně se začali sbližovat, chlapeček byl u ní na propustku, my jsme tam několikrát týdně dojížděli, po třech týdnech pracovníci azylového domu rozhodli, že matka péči nezvládá, a chlapec se vrátil zpět k nám. S biologickou rodinou se chlapeček stále stýká, po návštěvách u nich se jeho chování zhorší. Není právně volný, takže se pro něj hledají dlouhodobí pěstouni.“

Rozhovor č. 4

„Co Vás vedlo k rozhodnutí stát se pěstounem?“

„Pracovala jsem jako sociální pracovnice na úřadě. Tak jsem k tomu postupně dospěla, vždycky jsem měla ráda děti.“

„Máte vlastní děti? Kolik jim je let, a co dělají? Co si myslí o rané pěstounské péči?“

„Mám, mít děti je jednou z podmínek ke schválení. Já jich mám dokonce sedm. Čtyři syny a tři dcery. Nejmladšímu synovi je 12 let, chodí na základku. Staršímu 18 let, chodí na střední, dalšímu je 21 a chodí na vejšku. Nejstaršímu je pětadvacet a chodí do práce. Nejmladší dceři je 19 let, chodí na střední školu, prostřední jednadvacetiletá studuje vejšku a nejstarší je 23 a chodí do práce. Děti, rodina a okolí reagovaly v pohodě, žádné negativní reakce jsem nezaznamenala.“

„Absolvovala jste přípravné kurzy? A kde? Co si o nich myslíte, byly pro Vás přínosné?“

„Jasně, že jsem je absolvovala. Proběhly v Dětském centru Paprsek, moc mě nebavily. Vlastně jsem tam byla jako jediná pěstounka na přechodku, ostatní byli žadatelé o adopci. Takže jsem se dozvěděla hlavně info o adopcích.“

„Splnila se Vaše očekávání? Překvapilo Vás něco, nebo zklamalo?“

„Moje očekávání se naplnila, jsem moc spokojená. Už jsem měla v péči 8 miminek. Nedávno jsem předávala hodně náročné mimi, byla jsem dost unavená. Teď chodím za dalším mimčem do kojeňáku, protože si soudkyně dává načas. Prý když není dítě v ohrožení života, tak počká. No nevím, no.“

Rozhovor č. 5

„Co Vás vedlo k rozhodnutí stát se pěstounem?“

„O pěstounské péči na přechodku jsem se dozvěděla od sociální pracovnice. Dříve jsem pracovala jako asistentka pro romské děti. Přišlo mi to jako dobrej nápad.“

„Máte vlastní děti? Kolik jim je let a co dělají? Co si myslí o přechodné pěstounské péči?“

„Mám dvě adoptované romské dcery, teď jim je 20 a 18 let. S manželem jsme si je brali z kojeňáku, jedný byly tři měsíce a druhou jsme si brali, když jí byl rok. To ještě nebyly žádný kurzy, ale na telefon jsme čekali dost dlouho. Jedna dcera chodí na vyšší odbornou školu, druhá, osmnáctiletá dcera studovala na kuchařku, teď pracuje jako barmanka. Pak mám dvě vlastní dcery, 13 a 8 let, choděj na základku. Všechny moje holky reagovaly v pohodě.“

„Co na pěstounskou péči říká Vaše okolí?“

„Reakce okolí byly víceméně dobré, o kladných ohlasech vím, ty záporný jsme se dozvěděla jen z doslechu. Bydlíme na vesnici, každý se zná s každým, takovým těm řečem se tady člověk nevyhne.“

„Absolvovala jste přípravné kurzy? Kde a co si o nich myslíte, byly pro Vás přínosné?“

„Kurzy jsem absolvovala s manželem, byli jsme v Centru psychologicko-sociálního poradenství v Rakovníku. Kurzy nám daly hodně, část byla věnovaná etnickým menšinám. Sešla se tam příjemná parta lidí, vzájemně jsme si předávali informace.“

„Splnila se Vaše očekávání? Překvapilo Vás něco, nebo zklamalo?“

„Zatím jsem hrozně spokojená. Mám v péči první dítě, dvouletého chlapečka. Jeho tatínek je ve vězení, navštěvujeme ho. V dohledný době se k němu vrátí.“

Rozhovor č. 6

„Co Vás vedlo k rozhodnutí stát se pěstounem?“

„Čtrnáct let jsem učila na základce, druhej stupeň. Informace o pěstounské péči na přechodnou dobu jsem si našla na internetu, strašně mě to zaujalo a rozhodla jsem se do toho jít.“

„Máte vlastní děti? Kolik jim je let a co dělají? Co si myslí o rané pěstounské péči?“

„Vlastní děti mám, dvě dcery a dva syny. Dcerám je 22 a 24 let, obě pracují. Osmnáctiletý syn studuje střední školu, jednadvacetiletý pracuje. Moje rozhodnutí přijali velmi dobře, myslím, že jim to přišlo jako dobrej nápad.“

„Jak na pěstounskou péči reaguje Vaše okolí, rodina, kamarádi, sousedé?“

„Žiju na vesnici, co jsem se zatím od okolí dozvěděla, tak bylo pozitivní, ale nedělám si iluze.“

„Absolvovala jste přípravné kurzy? Kde a co si o nich myslíte? Byly pro Vás přínosné?“

„Jo, absolvovala. Pořádaly se v Hradci Králové, v organizaci Trialog, šlo o školení Pride. Byla jsem docela spokojená, ale chvílema to bylo moc americký, to nemusím.“

„Splnila se Vaše očekávání? Překvapilo Vás něco, nebo naopak zklamalo?“

„Ano, jsem spokojená. Získala jsem smysl života.“

Rozhovor č. 7

„Co Vás vedlo k rozhodnutí stát se pěstounkou na přechodnou dobu?“

„Moje kamarádka to dělá, zalíbilo se mi to, a protože mi to připadá smysluplné, tak jsem se rozhodla do toho jít.“

„Máte vlastní děti? Kolik jim je let, co dělají? Co si myslí o rané pěstounské péči?“

„Mám tři děti, synovi je 19 a chodí na střední školu, nevlastnímu synovi je 24 let, studuje vysokou, a dceři je 23, taky studuje vysokou. Líbí se jim to, podle nich je to dobrá věc.“

„Jak na pěstounskou péči reagovalo Vaše okolí?“

„Vesměs dobře. Až na pár sousedek staršího věku.“

„Absolvovala jste přípravné kurzy a kde? Co si o nich myslíte, byly pro Vás přínosné?“

„Jo, na kurzech jsem byla v Dětském centru Paprsek, Rodinném centru Zdeňka Matějčka. Popravdě z toho mám docela rozporuplné pocity, byly to jen přednášky bez zpětné vazby.“

„Splnila se Vaše očekávání? Byla jste z něčeho překvapená, nebo naopak zklamaná?“

„Ani ne, moje očekávání se splnila. Teď mám páté miminko, jsem spokojená.“

Rozhovor č. 8

„Co Vás vedlo k rozhodnutí stát se pěstounem?“

„O přechodné pěstounské péči jsem se dozvěděla od sociální pracovnice, začala jsem se o to více zajímat. Ke konečnému rozhodnutí mě vedla víra, láska k dětem a touha pomoci.“

„Máte vlastní děti? Kolik jim je let a co dělají? Co si myslí o rané pěstounské péči?“

„Mám tři děti, dvě dcery a syna. Nejstarší dceři je 28 let, má dětskou mozkovou obrnu, je na vozíku. Druhé dceři je 26 let, pracuje v administrativě. Synovi je 18 a chodí na střední školu. Všechny moje děti jsou pro pěstounskou péči.“

„Jak na přechodnou pěstounskou péči reagovalo Vaše okolí?“

„Všichni reagovali kladně, fandí nám.“

„Absolvovala jste přípravné kurzy? Pokud ano, tak kde? A co si o nich myslíte, byly pro Vás přínosné?“

„Jo, kurzy byly v Rakovníku, líbilo se mi tam. Myslím, že jo, dozvěděla jsem se zajímavé informace.“

„Splnila se Vám Vaše očekávání? Překvapilo Vás něco, nebo zklamalo?“

„Čekala jsem, že budu mít miminka, ale mám starší sourozence, 5 a 6 let. Je to s nima náročný, dlouhodobí pěstouni je nezvládali a tak se dostali k nám. Řeší se, co bude dál. Ale jsem spokojená.“

Rozhovor č. 9

„Co Vás vedlo k rozhodnutí stát se pěstounem na přechodnou dobu?“

„O pěstounské péči na přechodnou dobu jsem se dozvěděla z časopisu, ten článek mě nadchnul. Rozhodla jsem se stát pěstounkou, připadalo mi to správné a vlastně jediné možné řešení pro děti místo ústavní péče. Neodradil mě ani dlouhý proces schvalování, trvalo to rok a osm měsíců.“

„Máte vlastní děti? Kolik jim je let, a co dělají? Co na to říkají?“

„Mám dvě děti, dceru 22 let a syna 16 let. Dcera studuje vysokou školu, syn chodí na střední. Oba dva s tím souhlasili a pomáhají mi. Myslím, že jsou na mě pyšní.“

„Jaké byly reakce okolí?“

„Spíše kladné, ale setkala jsem se i s negativními. Myslím, že byly zapříčiněné absolutní neinformovaností.“

„Absolvovala jste přípravné kurzy? Kde a co si o nich myslíte? Byly přínosné?“

„Ano, v Rakovníku, v Centru psychologicko-sociálního poradenství. Myslím si, že přínosné byly, odborníci byli dobří, odpovídali na otázky. Kurzy neobsahovaly jen fakta, líbilo se mi, že jsem se mohla aktivně zapojit.“

„Splnila se Vám Vaše očekávání? Jste z něčeho překvapená, nebo zklamaná?“

„Ano, jsem spokojená. Teď mám první miminko, byla jsem si pro něj rovnou z porodnice. Byl to docela fofr, oproti schvalování. Dva dny po schválení mi volala sociální pracovnice, že má pro mě miminko. Překvapilo mě, jak moc si dokážu zamilovat cizí dítě. A zklamal mě přístup úřadů.“

Rozhovor č. 10

„Co Vás vedlo k rozhodnutí stát se pěstounkou?“

„S dětmi jsem pracovala odjakživa, dělala jsem sestru v jeslích, pak jsem pracovala v mateřské školce. Jak jsem se dozvěděla o pěstounské péči na přechodnou dobu, řekla jsem si, že bych to chtěla zkusit.“

„Máte vlastní děti? Kolik jim je let a co dělají? Co si myslí o rané pěstounské péči?“

„Mám čtyři děti, tři syny a dceru. Nejstaršímu synovi je 22, mladšímu 20 a nejmladšímu 18. Nevlastní dcera k nám jezdí na víkendy. Je jí 17 let.“

„Jak reagovalo Vaše okolí?“

„Moji blízcí reagovali velice vstřícně, ale setkala jsem se i s negativními reakcemi.“

„Absolvovala jste přípravné kurzy? Kde a byly pro Vás přínosné?“

„Absolvovala jsem je v Poradně pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy pro Liberecký kraj. Kurzy byly přínosné, zaujala mě část o chování a vnímání dítěte, byla skvěle propracovaná. Bohužel nemají zpětnou vazbu, ptali se, co bych vlastně chtěla vědět. Z našeho kurzu vím o třech párech, které nebyly schváleny.“

„Splnila se Vaše očekávání? Překvapilo Vás něco, nebo zklamalo?“

„Ano, moje očekávání se splnila, jsem spokojená. Nic mě nenapadá.“

Rozhovor č. 11

„Co Vás vedlo k rozhodnutí stát se pěstounkou na přechodnou dobu?“

„Mám ráda děti, celý život s nimi pracuju. Jsem bývalá zdravotní sestra z kojeňáku ve Stráncicích. Dost mě trápilo, že se miminkům nemůžu věnovat tak, jak by to potřebovala, tohle mi připadá jako dobré řešení. Už dříve jsem si chtěla vzít chlapečka do pěstounské péče, nikdo ho nechtěl, ale jeho biologická matka s tím nesouhlasila.“

„Máte vlastní děti? Jak jsou staré, a co dělají? Co si myslí o rané pěstounské péči?“

„Mám dvě, synovi je 14 let a dceři 12. Chodí na základku. Děti mě podporují, jsou nadšení a s dětmi se mazlí a starají se o ně. Berou to jako správnou věc.“

„Jaké byly reakce Vašeho okolí?“

„V pohodě, kamarádi jsou dlouhodobí pěstouni. Moje maminka byla nadšená, pomáhá mi. Ale má strach, že kdybych dostala starší dítě než miminko, tak by jí uteklo, má berle.“

„Absolvovala jste přípravné kurzy? Kde a co si o nich myslíte? Byly přínosné?“

„Ano, v Rakovníku. Přínosné byly, a sešla se tam fajn parta lidí.“

„Splnila se Vaše očekávání? Je něco, co Vás překvapilo, nebo zklamalo?“

„Moje očekávání se splnila, jsem spokojená. Nepřekvapilo mě nic, ale trochu mě zklamal přístup doprovázející organizace, která spěchá při předávání.“

Souhrn

Tato bakalářská práce na téma Raná pěstounská péče je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Úvodní kapitoly teoretické části jsou věnovány psychickému vývoji v raném období, činitelům ovlivňujícím psychický vývoj a jeho realizaci, dále přehledu vývojových období, prenatálnímu, novorozeneckému, kojeneckému a batolecímu. Další kapitoly se věnují rodině a ohroženému dítěti, psychické deprivaci, jejím příčinám a následkům. Poslední kapitoly se zaobírají systémem náhradní rodinné péče, osvětlují adopci, pěstounskou péči a pěstounskou péči na přechodnou dobu a ranou pěstounskou péči v rámci přechodné pěstounské péče.

Pěstounská péče na přechodnou dobu je určena všem věkovým kategoriím, tato práce je zaměřena pouze na věkové rozmezí od narození do tří let věku. V bakalářské práci je vysvětlen proces výběru pěstounů na přechodnou dobu, odborné přípravy, schvalování pěstounů, předávání dítěte buď do adoptivní rodiny, nebo do jeho biologické rodiny, či do dlouhodobé pěstounské péče, dále financování pěstounské péče na přechodnou dobu, a práva a povinnosti pěstounů. Na konci teoretické části jsou stručně popsány typy náhradní rodinné péče v zahraničí, které se nejvíce podobající pěstounské péči na přechodnou dobu v České republice.

Praktická část je zaměřena na šetření, jehož cílem bylo pomocí rozhovorů s pěstouny na přechodnou dobu zjistit okolnosti jejich rozhodnutí, zda mají vlastní děti a kolik, jak na pěstounskou péči na přechodnou dobu reagují jejich blízcí, a na přípravné kurzy, které absolvovali. Rozhovory měly potvrdit, nebo vyvrátit tyto předpoklady. První předpoklad se týkal motivace a profesního zaměření pěstounů, druhý početné rodiny pěstounů a třetí předpoklad byl založen na přínosnosti a náplni přípravných kurzů pro pěstouny na přechodnou dobu. Tyto rozhovory jsem mohla provést díky doprovázející organizaci Rozum a Cit.

Téma bylo zpracováno na základě odborné literatury týkající se náhradní rodinné péče, příčin vzniku a následků psychické deprivace, významu rodiny, ohroženého dítěte, systémem sociálně-právní ochrany dětí, a vývojové psychologie. Doplňující informace jsem našla na internetových stránkách organizací Naše dítě a Střediska pro náhradní rodinnou péči, informace ohledně financování pěstounské péče na přechodnou dobu jsem hledala na stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí.

Summary

This bachelor thesis, based on the topic Temporary foster care for infants, is divided into the theoretical and practical part. The introductory chapters are devoted to the psychological development in the early stages, factors influencing psychological development and their implementation as well as an overview of developmental period, prenatal, neonatal, breastfed baby and toddler. Other chapters deal with the family itself, the endangered child, mental deprivation, their causes and consequences. The last chapters are devoted to foster care system as a foster care for a temporary period and early stage of foster care within the temporary foster care. Also clarify the adoption process.

Foster care for a temporary period is intended for all ages. This bachelor thesis is focused fully on the age range from newborn to the three years of age. Thesis explains the process of selecting foster parents, temporary training, approval of foster parents, child placement of either of the adoptive family, its biological family, or in long-term foster care, foster care as well as funding programme for a temporary period and the rights and responsibilities for foster parents. Conclusion of the theoretical part briefly describes the types of foster care abroad, compares the similarities of temporary foster care between the Czech Republic and abroad.

The practical part is focused on the survey. The aim of the survey was to determine, by the series of the interviews, the circumstances of their decision, whether to have their own children and how many, how to temporarily foster care affect their loved ones and about preparatory courses they had to completed. The Interviews helped to prove or disprove premises. The first premise was based on the personality of foster parents. Second premise was based on the abundance of family members and third premise was based on benefits of preparatory courses for temporarily foster parents. All the interviews I had chance to do thanks to the organization Rozum a Cit.

The topic was elaborated on the base of the literature related to the foster care, causes and consequences of emotional deprivation, the importance of family of endangered child, system Child protection and developmental psychology. Additional information originates from official websites of organizations Naše dítě and Středisko náhradní rodinné péče. Information regarding the financing of temporary foster care originates from Czech Ministry of Labour and Social Affairs official website.